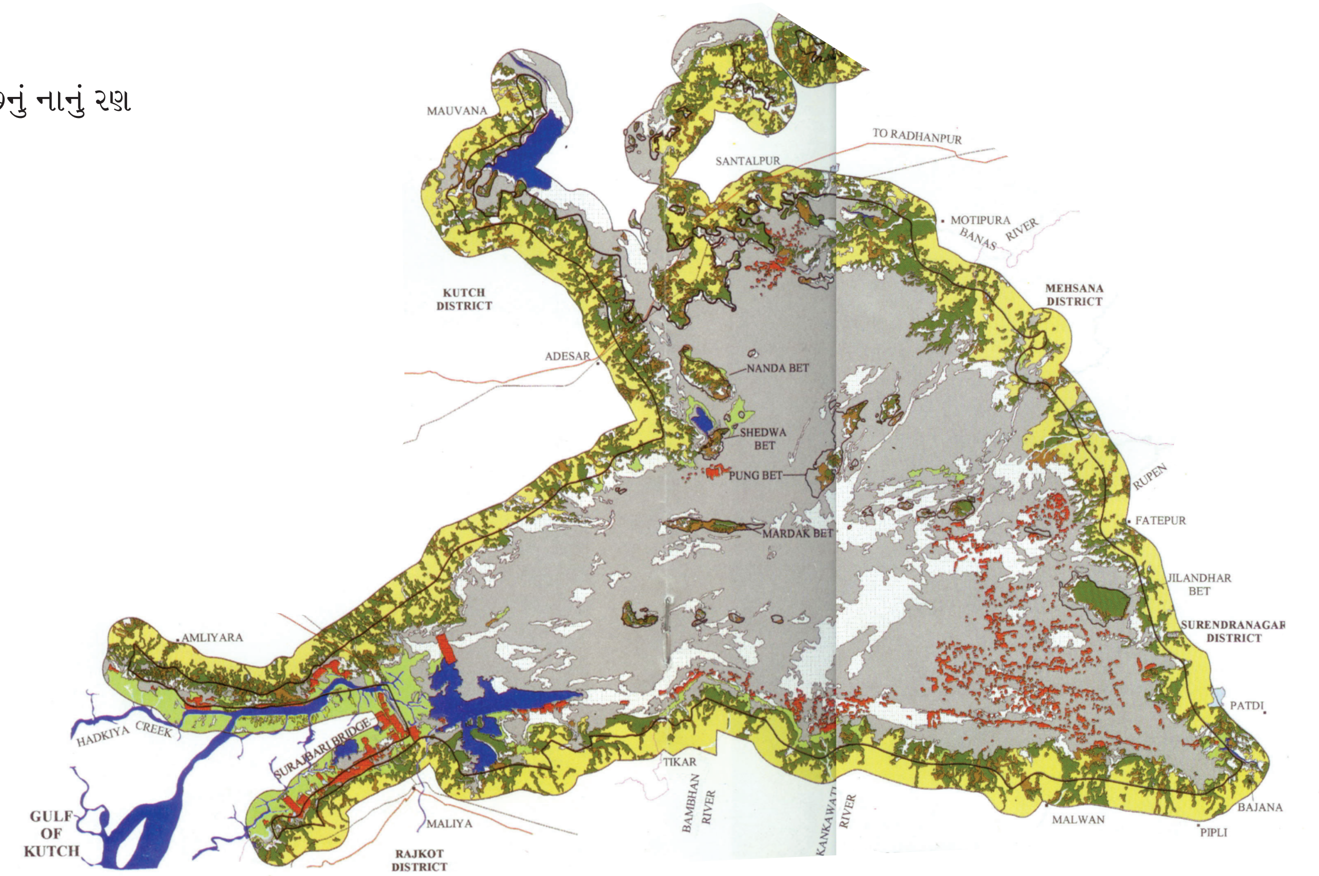
ખારી ધરતી
મીઠા પ્રયાસો

કચ્છનું નાનું રણ

ખારી ધરતી
મીઠા પ્રયાસો

ખારી ધરતી મીઠા પ્રયાસો
(અગરિયાઓની વ્યથાનાં સહભાગી થવાનાં સહિયારા પ્રયાસો ની કથની)

પ્રથમ આવૃત્તિ

પ્રત: ૫૦૦૦

વર્ષ : ૨૦૦૯

હેતુ: લોકજાગૃતિ અને સંવેદના સભર પ્રયાસો સમાજ સુધી લઈ જવા.

પ્રકાશક : અગરિયા હિતરક્ષક મંચ
બી-૩ અરવિંદ ટાવર્સ
જીવરાજ પાર્ક ચાર રસ્તા,
અમદાવાદ - ૫૧
ફોન : (૦૭૯) ૨૬૮૨૧૫૫૩

આર્થિક સહયોગ : ગુજરાત સરકારના ઉદ્યોગ કમિશ્નરની કચેરી, ઉદ્યોગ ભવન, ગાંધીનગર
એમ્પાવર્ડ કમિટીના બજેટમાંથી

તસવીરો : રીંકલ બગડીયા, મહેન્દ્ર પટેલ, આરોગ્ય વિભાગ, ઉદ્યોગ કમિશ્નરની કચેરી,
સર્વે નંબર શૂન્ય

લેખન : રીંકલ બગડીયા અને હરિણેશ પંડયા

ડિઝાઈન : રીંકલ બગડીયા અને મેડ માસ્ટર્સ

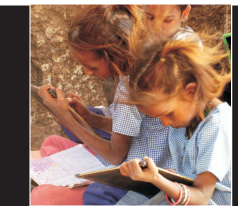
મુદ્રક : પ્રિન્ટ વિઝન

અનુક્રમણિકા

પ્રસ્તાવના

આ પુસ્તક કોઈ ઘટના કે કથાની શરુઆત નથી કે પછી અંત પણ નથી પરંતુ, સમાજના એક અભિન્ન છતાં પણ મોટા ભાગના લોકોથી અજાણ્યાં એવા વર્ગની વ્યથા અને સંઘર્ષ ગાથાની એક કડી છે. વર્ષ ૨૦૦૫ – ૦૬ માં અગરિયા હિત રક્ષક મંચ દ્વારા મીઠું પકવતાં અગરિયાઓનું જીવન, તેમની વ્યથા અને મુશ્કેલીઓનો ચિતાર રજુ કરતી પુસ્તિકા કાળી મજૂરી ..., ધોળું મીઠું... પ્રકાશિત કરવામાં આવી. જેમાં, અગરિયાઓ સાથે અને અગરિયાઓ માટે કામ કરતાં, અંબુભાઈ પટેલ દ્વારા ખેંચાયેલી તસ્વીરો અને વેધક લખાણ વાંચનારની આંખમાંથી આંસુ પડાવીને જ છોડે. અગરિયા હિતરક્ષક મંચના સ્થાપક પ્રમુખ અને પ્રણેતા શ્રી વસંતભાઈ પરીખે તેમની બળતરા તે પુસ્તિકામાં પ્રસ્તાવના રુપમાં ઠાલવી.

બળતે હૈયે

આ હલબલાવી નાખતી તસ્વીરો, કલાકાર અગરિયા છે.
વેદના, વ્યથા, અભાવ અને પીડની આકરી તાવણીએ આ સાચુકલી,
શરમાવે એવી કથા, છબીઓ કહે છે.
જેનું નમક ખાધું, એને વફાદાર છીએ ?
મારી જાતને પૂછું છું અને શરમથી માથું ઝુકી જાય છે.
આ અમાનુષી શ્રમ, અગરિયાઓની આ દશા,
આ શોષણ,આ ઉપેક્ષા,સરકાર, સમાજ અને ભારતીય કહી શકાય એ તમામને સારુ, પડકાર છે.
વિજ્ઞાનનો તકાજો છે કે મીઠા ઉત્પાદનની પ્રક્રિયા માનવીય બનાવો.
આ અગરિયા આપણાં વિશાળ પરિવારના છે.
જાગીએ એવી આશાએ.

ભાવસભર વંદના
- વસંત પરીખ

કાળી મજૂરી, ધોળું મીઠું ...માંથી સાભાર

આ પુસ્તિકા જયાં પણ પહોંચી, જેણે પણ વાંચી પછી તે, સામાન્ય નાગરિક હોય, સ્વૈચ્છિક સંસ્થા હોય કે સરકાર હોય, તેમનો અગરિયાના જીવન અને મુશ્કેલીઓને જોવાનો દ્રષ્ટિકોણ બદલાયો, અને સાથે સાથે અગરિયાઓના જીવનને સુધારવા માટેના નક્કર પ્રયાસો કરવાની પ્રેરણા અને તાકાત પૂરી પાડી.
સામાન્ય રીતે કહેવાય કે કોઈ પણ મુદ્દાને લઈને સરકારનો પ્રતિભાવ યંત્રવત્ હોય છે. મંચનો સરકાર સાથે કામ કરવાનો આ પ્રથમ અનુભવ હતો. પરંતુ મંચના કામોમાં સરકારી તંત્રએ ખુબ સકારાત્મક સહકાર આપ્યો અને આ મીઠા પ્રયાસોની શરૂઆત થઈ.

સરકારની એમ્પાવર્ડ કમિટીના આર્થિક સહયોગથી અગરિયા હિતરક્ષક મંચ, આ નક્કર પ્રયાસો અને સફળતાઓનું દસ્તાવેજીકરણ આ પુસ્તિકાના રુપે રજૂ કરી રહ્યું છે.

પણ યાદ રહે કે આ પુસ્તિકા સાંકળમાંની એક કડી જ છે, અગરિયાને ભારતના નાગરિકને મળવા રુપ બધી જ સુવિધાઓ પ્રાપ્ત થાય અને તે જાતે તેની મુશ્કેલીઓ રજૂ કરતો થાય અને ઉકેલ મળે તે હજી હાંસલ કરવાનું બાકી છે........... વાર્તા હજુ ચાલુ છે.

અહીં નાના રણની વાત વિષેશ કરવામાં આવી છે. તે ફક્ત બાવડાના જોરે ચાલે છે. કાળી મજૂરી તો છે, પણ હજારો હાથોને કામ અને રોટલો આપે છે.

આ પુસ્તિકામાં અગરિયાઓના જીવન ઉત્કર્ષ માટે એમ્પાવર્ડ કમિટી દ્વારા કરાયેલ સરકારી પ્રયાસો અને તેને અસરકારક બનાવવામાં અગરિયા હિતરક્ષક મંચ ના સહયોગની વાત છે. આ બન્નેના કાર્યો અને સફળતા વિષે જાણતાં પહેલા તેનો પરિચય મેળવી લઈએ.

એમ્પાવર્ડ કમિટી

ગુજરાતના ૧,૦૦,૦૦૦ અગરિયા અને તેમના કુટુંબોના કલ્યાણ માટે અને મીઠાના અગરના વિસ્તારોમાં વિવિધ કલ્યાણકારી પ્રવૃત્તિઓના આયોજન અને તેને અમલમાં મુકવા તથા આ પ્રવૃત્તિઓને વધુ અસરકારક બનાવવા ગુજરાત સરકારે જુલાઈ ૨૦૦૦માં કરેલા ઠરાવ મુજબ રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઉદ્યોગમંત્રીશ્રીના અધ્યક્ષપદે એક “એમ્પાવર્ડ સમિતી” ની રચના થઈ.

આ ઉપરાંત ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગના, ૬ ડિસેમ્બર ૨૦૦૪ ના ઠરાવ મુજબ અગર વિસ્તારોમાં આ કલ્યાણ પ્રવૃત્તિઓની જિલ્લા કક્ષાએ સમીક્ષા કરવા અને દેખરેખ રાખવા, જે તે જિલ્લાના કલેકટરના અધ્યક્ષપદે જિલ્લા સમિતિઓ રચવામાં આવી અને આ પ્રવૃત્તિઓની સમીક્ષા કરવા ગુજરાત સરકારે શ્રમવિભાગના અગ્રસચિવના અધ્યક્ષપદે એક ઉપસમિતિની પણ રચના કરી.

છેલ્લાં છ વર્ષ દરમ્યાન અગરિયાઓ માટેની આરોગ્ય, પ્રાથમિક શિક્ષણ, પીવાનું પાણી, મોબાઈલ રાશન વાન જેવી વિવિધ કલ્યાણ પ્રવૃત્તિઓમાં નોંધપાત્ર પ્રગતિ થઈ છે અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓ પણ વધુ અસરકારક બનાવાઈ છે. અગરોમાં અંતરિયાળ વિસ્તારોમાં કામ કરતાં અગરિયાઓ સુધી પહોંચવા સરકારે અવનવા પ્રયાસો હાથ ધર્યા છે, જેથી અગરિયાઓને તબીબી, શૈક્ષણિક અને પાણી જેવી પ્રાથમિક સુવિધા ઉપલબ્ધ કરાવી શકાય. સરકાર આ માટે સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઆને સહયોગી બનાવી રહી છે.

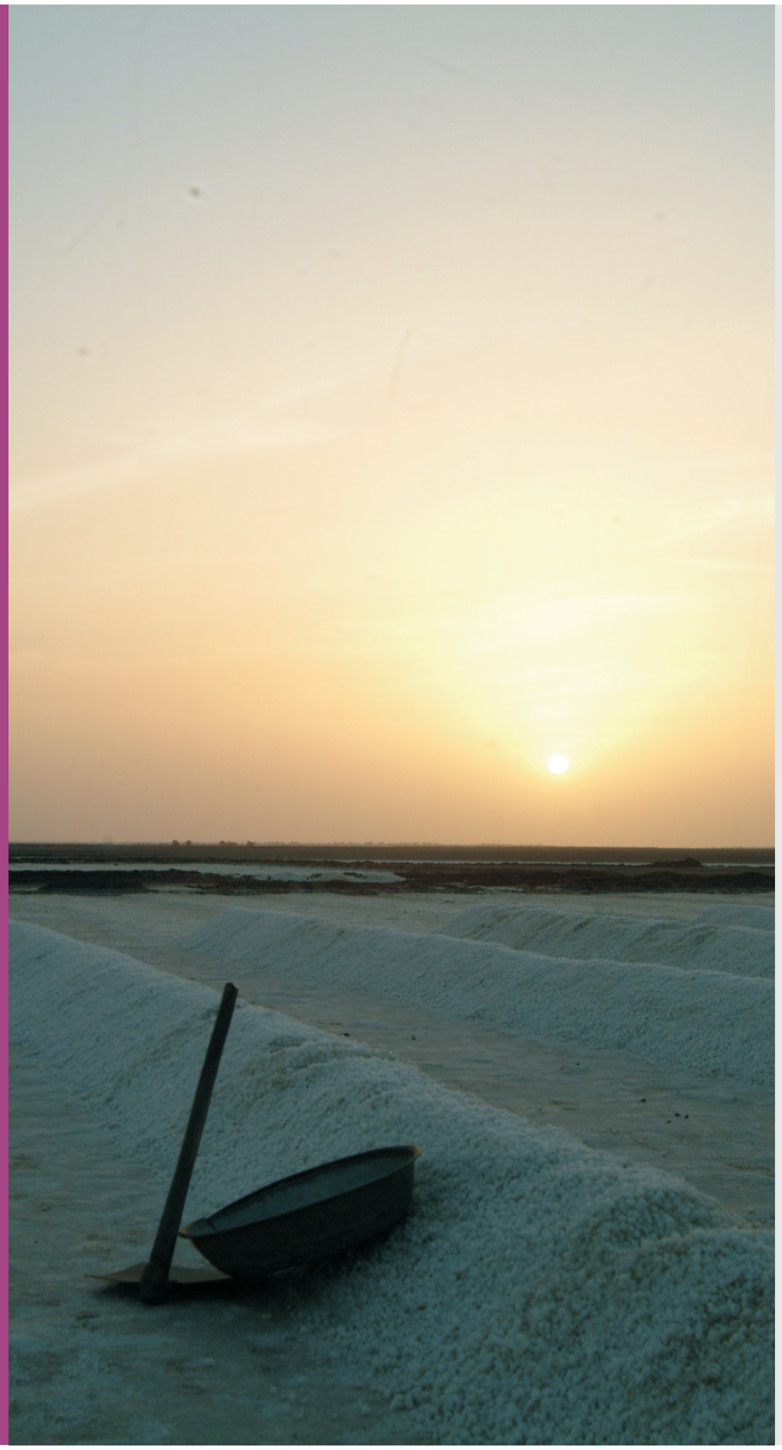

અગરિયા હિતરક્ષક મંચ

છેલ્લા દસ વર્ષમાં વિવિધ સંગઠનો અને સંસ્થાઓ દ્વારા અગરિયાઓના શિક્ષણ, આરોગ્ય અને આજીવિકાના મુદ્દાને લઈને ઘણા પ્રયત્નો થયા અને આ પ્રયાસોએ દાખલા બેસાડયા પરંતુ સાથે સાથે તેમને એ પણ સમજાયું કે આટલા મોટા વિસ્તારમાં છુટાં છવાયાં અગરો સુધી પહોંચવુ એ કોઈ એક વ્યકિત કે સંસ્થા માટે શક્ય નથી અને તેમાં સરકારની ઈચ્છાશક્તિ અને જોડાણ પણ એટલું જ જરુરી છે. સરકાર સાથે અગરિયાઓની હિમાયત કરવા અને તેની યોજનાઓની અસરકારકતા વધારાવા સંગઠિત અને સંકલિત પ્રયાસો જરુરી છે. 'જનપથ'ના (સંસ્થા) નેજા હેઠળ શ્રી દિલીપભાઈ રાણપુરા, શ્રી સુખદેવભાઈ પટેલ, શ્રી અરવિંદભાઈ આચાર્ય અને શ્રી વિરેનભાઈ દોશી દ્વારા આ સમજને આકાર આપવાનો પ્રયત્ન એટલે અગરિયા હિતરક્ષક મંચ. ઓગસ્ટ ૨૦૦૪ માં અગરિયાઓના મુદ્દે નિસ્બત અને સમજ ધરાવતાં નાગરિકો, સંગઠનો અને અગરિયાઓ દ્વારા અગરિયા હિતરક્ષક મંચની રચના થઈ.

અગરિયા હિતરક્ષક મંચના આદર્શો અને ધ્યેયો

- અગરિયાઓ અને અન્ય મીઠા કામદારોને સંગઠિત કરવાં.
- અગરિયાઓના હિતોના રક્ષણ માટે મથતાં સંગઠનો, કર્મશીલો અને આગેવાનો ને સંકલન તથા સંયોજન માટે મદદરુપ થવું અને રાજ્ય વ્યાપી મંચ પૂરો પાડવો.
- અગરિયા માટેની યોજનાઓ કાયદા કાનૂન વગેરે સંદર્ભે નીતિ વિષયક બાબતોના ઘડતર માટે હિમાયત કરવી.
- અગરિયાઓના સવાલોના ઉકેલ માટે પ્રયાસો કરવામાં મદદરુપ થવું, તેમના અધિકારો અને વૈજ્ઞાનિક અભિગમના પ્રચાર અંગેના પ્રયાસોને ટેકો આપવો.
- અગરિયાને લગતી પ્રવૃતિઓના પ્રચાર - પ્રસાર માટે પ્રકાશન પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવી.
- અગરિયાઓને સંગઠિત કરી સહકારી મંડળી જૂથો બનાવી તેમનું સશક્તિકરણ કરવું.

અગરિયા હિતરક્ષક મંચનું કાર્યક્ષેત્ર

અગરિયા હિતરક્ષક મંચ સમગ્ર ગુજરાતમાં ખાસ કરીને કચ્છ, સુરેન્દ્રનગર, રાજકોટ, પાટણ, ભાવનગર, અમરેલી અને જુનાગઢ જિલ્લાઓમાં કાર્યરત છે. આ જિલ્લાઓમાં મંચના કુલ પાંચ માહિતી કેન્દ્રો અને અગરિયાઓ દ્વારા સંચાલિત ૧૧ પેટા કેન્દ્રો છે અને મંચનું મુખ્ય કાર્યાલય અમદાવાદમાં છે.

અગરિયા હિતરક્ષક મંચનું સરકાર સાથેનું જોડાણ

અગરિયાઓમાં તેમના હક્ક અને ફરજો વિષે જાગૃતિ આણવાની સાથે સાથે તેમના માટેના વિકાસના કામો અને યોજનાઓ અસરકારક બને તે માટે સરકારની સાથે રહીને કામ કરવું જરુરી લાગ્યું. સંસ્થાના સ્થાપક સભ્ય સ્વ. શ્રી વસંતભાઈ પરીખે સરકાર સાથે સંવાદ શરુ કર્યો તથા અગરિયાઓની રજૂઆતો સરકાર સુધી પહોંચાડી, અગરિયાના સવાલોની હિમાયત કરવાનું શરુ કર્યુ. આ દરમ્યાન રાજ્ય સરકારના ઉદ્યોગ વિભાગના નેજા હેઠળ બનેલી સ્ટેટ એમ્પાવર્ડ કમિટી માં જોડાવા આમંત્રણ મળતા અગરિયાના કલ્યાણ માટે થતા સરકારના પ્રયાસોને અસરકારક બનાવવામાં મહત્વની ભૂમિકા મંચે ભજવી.

સંયુક્ત નિસ્બત અને સંવેદના ધરાવતા રાજ્યના ઉદ્યોગ વિભાગના મંત્રીશ્રી અને અધિકારીઓ સતત સાથે રહ્યાં. તેમનાં સાથ અને સહકાર વગર આ કાર્યો અને પ્રયાસોને ન્યાય આપવો મુશ્કેલ હતું. એમ્પાવર્ડ કમિટીમાં પ્રતિનિધિત્વ હોવાને કારણે વેપારીઓ અને ઉદ્યોગ સંસ્થાઓ સાથે પરિચય કેળવાયો અને સંવાદ શરુ થયો. ઘણાં બધા ઔદ્યોગિક સંગઠનોએ પણ આ મુદ્દા પર તેમની સંવેદનશીલતા દાખવતા અગરિયા હિતરક્ષક મંચના કાર્યોને વધુ વેગ મળ્યો.

ગ્રામ્ય કક્ષાએ અગરિયા હિતરક્ષક મંચની કામગીરી

જેમ આપણે આગળ જાણ્યું તેમ અગરિયાઓને સંગઠિત કરવા અને તેમનામાં યોજનાઓ, કાયદા – કાનૂન અને તેમના માટે ઘડાતી નીતિઓ વિષે જાગૃતિ લાવવી તે અગરિયા હિતરક્ષક મંચનો ઉદ્દેશ છે. આ હેતુ સિધ્ધ કરવા સંસ્થાએ વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરી.

સર્વેની કામગીરી

કચ્છના નાના રણમાં પરંપરાગત અગરિયાઓની આંકડાકીય માહિતી અને તેમની આર્થિક સામાજિક સ્થિતિનો તાગ મેળવવા, કલ્યાણકારી યોજનાઓના અમલીકરણ અંગેની વિગતો મેળવવા સેમ્પલ સર્વેની કામગીરી કરવામાં આવે છે.

માહિતી કેન્દ્ર

અગરિયાઓ સાથે સંપર્કમાં રહી શકાય, તેમની પાસે કોઈ એવું સ્થળ હોય જ્યાં તેઓ પોતાની વાત રજૂ કરી શકે અને યોજના તથા કાયદા વિષેની જરુરી માહિતી મેળવી શકે, તે માટે અગરિયા હિતરક્ષક મંચ દ્વારા રણની નજીકના વિસ્તારમાં પાંચ માહિતી કેન્દ્રો અને અગિયાર પેટા માહિતી કેન્દ્રો શરુ કરવામાં આવ્યા છે. આ માહિતી કેન્દ્ર દ્વારા અગરિયાઓનું સરકારી યોજનાઓ સાથે જોડાણ, તેનું આયોજન અમલીકરણ અને નિગરાણીની કામગીરી, યોજનામાં ત્રુટીઓ દુર કરવાની કામગીરી તથા અગરિયા આગેવાનોને તાલીમ આપવાનું મહત્ત્વનું કામ થાય છે.

જિલ્લા સ્તરીય પરામર્શ બેઠકો

દર વર્ષે મીઠા ઉત્પાદનની સિઝનની શરુઆતમાં અને અંતમાં જિલ્લા સ્તરીય પરામર્શ બેઠકો કરવામાં આવે છે. જેમાં જે તે જવાબદાર વિભાગો સાથે જિલ્લા સ્તરની મુશ્કેલીઓની રજૂઆત તેનું નિરાકરણ શોધવાનું, યોજનાઓને વધુ અસરકારક અને સરકારની કામગીરીને પારદર્શક બનાવવા માટે આયોજનો કરવામાં આવે છે.

જિલ્લા સ્તરની આ બેઠકો અગરિયાઓને વેપારીઓ અને સરકારી અધિકારીઓ સાથે સીધી વાત કરવાની તક પૂરી પાડે છે અને પ્રશ્નોના નિરાકરણની પ્રક્રિયા ઝડપી બને છે.

રેડિયો કાર્યક્રમ

મીઠું પકવવા માટે ગુજરાતના દરિયા કિનારા પર સ્થળાંતર કરતાં અગરિયાઓ અને ખાસ કરીને વર્ષના આઠ મહિના કચ્છના નાના રણમાં મીઠું પકવતાં અગરિયાઓ સાથે સંપર્ક કેળવવા અને નિભાવવા માટે વિવિધ યોજના, કાયદા કાનૂન, તેમના માટે લેવાયેલા નિતિ – વિષયક નિર્ણયોની માહિતી પહોંચડવા માટે રેડિયો એ એકમાત્ર માધ્યમ છે.

આ સમજની સાથે અગરિયા હિતરક્ષક મંચ છેલ્લા ત્રણ વર્ષથી ''ગાંગડો લાગે વા'લો'' કાર્યક્રમ રજૂ કરે છે. દર શનિવારે સાંજે આકાશવાણીના અમદાવાદ, વડોદરા, રાજકોટ અને ભૂજ સ્ટેશન ઉપરથી પ્રસારિત થતાં આ કાર્યક્રમના અંદાજે ૩ લાખ જેટલા શ્રોતાઓ છે. અગરિયાઓ સિવાય અન્ય શ્રોતાઓ પણ આ કાર્યક્રમ નિયમિતપણે સાંભળે છે. સામાન્ય નાગરિકોમાં અગરિયાઓના મુદ્દે જાગૃતિ અને સંવેદનશીલતા કેળવવા રેડિયો કાર્યક્રમનો ખુબ મહત્વપૂર્ણ ફાળો રહ્યો છે.

મંચના કાર્યો ની માહિતી અગરિયાઓ સુધી પહોંચાડવા અને મંચના કાર્યોની પણ લોકો દ્વારા નિગરાણી થાય તે માટે પણ રેડિયો કાર્યક્રમ ઉપયોગી બની રહ્યો છે. કાર્યક્રમમાં સરકારના વિવિધ વિભાગના અધિકારીઓની મુલાકાત ગોઠવવામાં આવે છે, ઉપરાંત આરોગ્ય વિષયક માહિતી, સામાજિક દુષણો સામે જાગૃતિ, અગરિયાઓ દ્વારા થયેલા નવતર પ્રયોગો, સફળતાની વાતો વગેરે વિવિધ વિષયો આવરી લઈ કાર્યક્રમ તૈયાર કરવામાં આવે છે.

સરકારી વિભાગો સાથે સંકલન બેઠકો

જિલ્લા સ્તરીય પરામર્શ બેઠકોમાં ચર્ચાયેલા જે મુદ્દાઓ ની રાજ્ય કક્ષાએ ચર્ચા જરુરી હોય, તે મુદ્દો વાર્ષિક સંકલન બેઠકમાં રજૂ કરવામાં આવે છે. આ બેઠકમાં દરેક સરકારી વિભાગો અને હિતધારકો ભેગા મળીને વર્ષ દરમ્યાના થયેલા કામોનું મૂલ્યાંકન તથા આગામી વર્ષનું આયોજન કરે છે.

અગરિયા આગેવાનોને તાલીમ

અગરિયા હિતરક્ષક મંચનો મુખ્ય ધ્યેય છે અગરિયાઓને સંગઠિત કરવા અને તેઓ પોતાના મુદ્દાની રજૂઆત જાતે કરી શકે તે માટે સક્ષમ કરવા. છેલ્લા ત્રણ વર્ષની પ્રક્રિયાના પરિણામરુપે વિવિધ વિસ્તારોના ૨૫૦ થી વધુ અગરિયા યુવાનો સ્થાનિક આગેવાન તરીકે તૈયાર થયા છે. વખતો વખત વિવિધ વિષયો પર આગેવાનોની તાલીમનું આયોજન કરવામાં આવે છે જેમકે રોજગાર ગેરેંટી કાયદો, માહિતી અધિકાર કાયદો, સરકારી યોજના અંર્તગત અગરિયાઓ માટે ફળવાયેલા બજેટ વિષે માહિતી અને સેવાઓની સમીક્ષા વગેરે. આ યુવાનોએ અતિવૃષ્ટિમાં બચાવકાર્ય ઉપરાંત મીઠા ઉદ્યોગોને થયેલ નુકશાનનું સર્વે કરવાથી લઈને રોગચાળો નિવારવામાં સરકારને મદદે આવ્યા છે.

અગરિયા હેલ્પલાઈન

દુર અંતરિયાળ વિસ્તારોમાં મીઠું પકવતા અગરિયાઓ માટે મોબાઈલ ફોન વરદાનરુપ સાબિત થયાં છે. ફોનને કારણે રણમાં અકસ્માત થયો હોય, એમ્બ્યુલન્સની જરુર હોય કે પૂરના સમયે બચાવ માટે મદદની જરુર હોય તે મોબાઈલ ફોનની સુવિધાથી સરળ બન્યું છે. આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને અગરિયા હિતરક્ષક મંચે અગરિયાઓ માટે ખાસ મોબાઈલ હેલ્પલાઈન શરુ કરેલ છે, જેથી કરીને અગરિયાઓ આરોગ્ય કે શિક્ષણને લઈને તેમને મુંઝવતા પ્રશ્નો હોય કે પછી કોઈ સરકારી યોજના વિષે માહિતી મેળવવાની હોય, તેઓ આ હેલ્પલાઈનનો સંપર્ક કરી માર્ગદર્શન મેળવી શકે છે. રેડિયો કાર્યક્રમ સંદર્ભે તેમના પ્રતિભાવો પણ તેઓ હેલ્પલાઈન ઉપર આપે છે.

પ્રચાર પ્રસાર સાહિત્ય

અગરિયાઓના કલ્યાણકારી કાર્યક્રમોનો વ્યાપક પ્રચાર પ્રસાર થાય તે માટે, અગરિયાઓમાં જાગૃત્તિ અને સામાન્ય લોકોમાં સંવેદનશીલતા કેળવવાના હેતુથી મંચ દ્વારા ચોપાનિયાં, પુસ્તિકાઓ, કેલેન્ડર, ઓડિયો – વિડિયો સાહિત્ય તૈયાર કરી વિતરણ કરવામાં આવે છે.
(મંચના આ પ્રયાસોને ડિસેમ્બર-૨૦૦૮ સુધી આર્થિક સહયોગ "કેર ઈન્ડિયા" નામની દાતા સંસ્થાએ કર્યો છે.)

ભવિષ્ય તરફ એક નજર

મંચના ૭ જેટલા કાર્યકર્તાઓ અને ગ્રામ્ય કક્ષાએ તૈયાર થઈ રહેલા ૨૫૦ જેટલા આગેવાનોએ આટલા મોટા વિસ્તારમાં આ બધી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ પાર પાડવાની જવાબદારી લીધી છે અને ખૂબ સફળતાપૂર્વક તેઓ જવાબદારી નિભાવી રહ્યાં છે. પરંતુ, હજુ થોડા મુદ્દાઓ એવા છે કે જેમાં વધુ ખેડાણ જરુરી છે. મંચ ભવિષ્યમાં નીચેના મુદ્દાઓ પરની હિમાયત મજબૂત બને તે માટેના પ્રયાસો કરી રહ્યું છે.

ઘુડખર અભયારણ્ય અને અગરિયો

સદીઓથી અગરિયા કચ્છના નાના રણમાં મીઠું પકવવાનો વ્યવસાય કરે છે. રણની જૈવિક વિવિધતા તથા વન્યજીવોને તેઓ ખૂબ સારી રીતે સમજે છે અને તેનું જતન કરે છે. પરંતુ જ્યારે કચ્છના નાના રણને ઘુડખર અભયારણ તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યું છે, ત્યારે અગરિયા અને ઘુડખરના સહઅસ્તિત્વ સ્થાપિત કરવું અને જૈવિક વિવિધતા બચાવવામાં અગરિયાની ભૂમિકા મજબૂત કરવી. અગરિયાઓના આનુવાંશિક પારંપારિક આજીવિકાના અધિકારોનું જતન કરવા અને રણની જૈવિક વિવિધતાના સંવર્ધનમાં તેમની ભૂમિકાને સમાજ અને સરકાર સમક્ષ મૂકી, અગરિયાને રોટલો અને ઘુડખરને ઘાસ મળે તેવી પરિસ્થિતિનું નિર્માણ કરવું તે સૌથી મોટો પડકાર છે.

મહિલા આરોગ્યના પ્રશ્નો

મીઠું પકવવાનો વ્યવસાય એ એક વ્યકિતનો વ્યવસાય નથી પરંતુ આખા કુટુંબનો વ્યવસાય છે. કુટુંબની બહેનો પણ વ્યવસાયમાં સરખા ભાગે સંકળાયેલી છે અને અગરમાં પગલી પાડવાથી લઈને દંતાળો ખેંચવા સુધીનું દરેક કામ કરે છે. કહી શકાય કે બહેનોનો શ્રમ ભાઈઓ કરતા વધુ છે. ભાઈઓનો રણમાં વસવાટ દરમ્યાન ગામ સાથે સંપર્ક રહે છે, પણ બહેનો એકલવાયું જીવન જીવે છે. કામ કરતાં ધ્યાનમાં આવે છે કે સ્વાસ્થના સવાલો એક વાત છે પણ કુપોષણ અને સ્વચ્છતાના સવાલોને કારણે ચામડીના રોગોથી માંડી પ્રજનન સ્વાસ્થયના સવાલોને વધારી દે છે.

પ્રયાસોની પહેલ પર એક નજર

ગામથી દૂર ખારાપાટમાં વર્ષના આઠ મહિના મીઠાની કાળી મજૂરી કરતા અગરિયાઓનું જીવન, તેની મુશ્કેલીઓ અને પરિસ્થિતિ તેમના ગીતોમાં વ્યક્ત થાય છે. આવા જ એક ગીતમાં પરણીને પહેલીવાર રણમાં આવેલી ભાભી તેના લાડલાં દિયરને ગામ અને રણની પરિસ્થિતિઓના અંતરની વાત કરે છે, જેમાં રણમાં પડતી હાડમારી અને સામાન્ય જીવન જરુરિયાત જેવી કે પાણી, આવાસ, અનાજ વગેરે પણ કેટલા દુર્લભ છે તેની પ્રતિતિ કરાવે છે.

હાલો ભાભલડી રણમાં જાઈ, રણામાં કેમ રે'વાય દિયરીયા
રણમાં જાઈ તો તડકા લાગે, તડકે કેમ રે'વાય દિયરીયા
નાના દિયરીયાએ સાપરા બંધાવ્યા, સાંયડે બેહજો રે ભાભલડી
હાલો ભાભલડી રણમાં જાઈ, રણમાં કેમ રે'વાય દિયરીયા

રણમાં જાઈ તો ખારા પાણી, તરસે કેમ રે'વાય દિયરીયા
નાના દિયરીયાએ ટાંકા મંગાવ્યા, પાણી પીજો રે ભાભલડી
હાલો ભાભલડી રણમાં જાઈ, રણમાં કેમ રે'વાય દિયરીયા

રણમાં જાઈ તો બીકુ લાગે, બીકે કેમ રે'વાય દિયરીયા
નાના દિયરીયાએ સિપાઈ બેસાડ્યો, સુટથી ફરજો રે ભાભલડી
હાલો ભાભલડી રણમાં જાઈ, રણમાં કેમ રે'વાય દિયરીયા

તળપદી ભાષાનું આ ગીત વર્ષોથી એક ગળમાંથી બીજા ગળામાં ઉતરતું રહ્યું. વર્ષોના વ્હાણાં વાયા પણ અગરિયાઓની સ્થિતિ તો એની એ જ.

પણ, છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં સરકારની ઈચ્છા શકિત, અગરિયા હિતરક્ષક મંચની સતત હિમાયત અને અગરિયાને જાગૃત અને સંગઠિત કરવાના પ્રયાસોએ, અગરિયાઓના જીવનમાં બદલાવની શરુઆત કરી છે અને ભવિષ્યમાં આ ગીત અગરિયાઓના વર્તમાનની વ્યથા નહિં, પરંતુ ભુતકાળની પરિસ્થિતિનો ચિતાર આપતું હશે, તેવી આશા સાથે સરકાર દ્વારા થયેલા પ્રયાસો તરફ નજર નાંખીએ.

અગરિયો આફ્રાની માડી મને
અગરિયાને શીદ આલી...

અગરિયાના લોકગીતની આ પંક્તિ અગરિયાઓમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ લગભગ નહિવત છે તેની પ્રતિતિ કરાવે છે. તેનુ કારણ તેમના જીવનક્રમ તરફ નજર નાંખતા જ સમજી શકાય તેમ છે.

ચોમાસું પુરું થાય, લગભગ નવરાત્રિ પછી તરત જ અગરિયા કુટુંબ, મીઠું પકવવા માટે રણમાં સ્થળાંતર કરે. તેમની સાથે પોતાના નાનાં બાળકોને પણ લઈ જાય અને તેને કારણે બાળકોનો અભ્યાસ અટકે છે. ઉનાળાની પરીક્ષા સમયે પણ આ બાળકો મા-બાપ સાથે રણમાં કે દરિયા કિનારે હોય, તેથી પરીક્ષામાં બેસી ન શકે અને પાછાં ગામમાં જાય ત્યારે નિશાળમાં અપૂરતી હાજરીને કારણે બાળકનું નામ કમી થઈ ગયું હોય. તેથી દર વર્ષે બાળક એના એ જ ધોરણમાં હોય અને આખરે તેના મા – બાપ તેને નિશાળમાંથી ઉઠાડી લે. અનિવાર્ય સ્થળાંતર અને સ્થળાંતરના સ્થળ પર નિશાળની સુવિધાના અભાવે અગરિયાના બાળકો શિક્ષણ ના અધિકારથી વંચિત રહી જાય.

ભારતના દરેક બાળકને શિક્ષણ મેળવવાનો મૂળભૂત અધિકાર છે, સ્થળાંતરિત મજૂરોના બાળકો પ્રચલિત શિક્ષણ વ્યવસ્થામાં ગોઠવાઈ ન શકે, તેમના માટે તેમને અનૂકૂળ શિક્ષણ વ્યવસ્થા હોવી જોઈએ આ વિચાર સાથે શિક્ષણના મુદ્દે કામ કરતી ગણતર સંસ્થાએ એક દાયકા પહેલાં અગરિયાઓના બાળકો માટે એક નવતર પ્રયોગ કર્યો. જ્યારે અગરિયાઓ રણમાં જાય ત્યારે સંસ્થાએ તેમના બાળકો માટે રણમાં શાળાઓ શરુ કરી. જે ગામની નિશાળની પૂરક શાળા હોય અને ઉનાળાની પરીક્ષાઓ બાળકો તેમની ગામની નિશાળમાં આપે. આમ, બાળકનું ભણતર સ્થળાંતર ને કારણે અટકે નહિં. આ પ્રયોગ ખૂબ અસરકારક અને સફળ નીવડ્યો. આજે રણની નિશાળમાં પ્રાથમિક શિક્ષણ પામેલા ઘણાં બાળકો, માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ મેળવી રહ્યાં છે. આ પ્રયોગની સફળતા અને જરુરિયાત સરકારે પણ સ્વીકારી અને વર્ષ ૨૦૦૬ – ૦૭માં કુટુંબ સાથે સ્થળાંતર કરતાં બાળકો માટે ગામામાં અર્ધ વાર્ષિક છાત્રાલયો અને કામના સ્થળે રણમાં શાળાઓ શરુ કરવા માટે રુ. ૫.૪૭ કરોડની ફાળવણી કરવામાં આવી. હવે આ યોજના પરિવાર સાથે સ્થળાંતર કરતા તમામ બાળકોને ઉપલબ્ધ છે.

અગરિયાના બાળકોના શિક્ષણ માટે હાથ ધરાયેલા પ્રયાસો

અગરિયાઓની વસ્તીવાળા તમામ જિલ્લાઓમાં મીઠા કામદારોનાં બાળકોને કુટુંબ દીઠ બે બાળકોને ગણવેશ પૂરો પાડવા ૨૦૦૩ – ૨૦૦૪ ના વર્ષમાં રુ. ૨૦.૦૦ લાખ મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતાં. આ યોજના હેઠળ કુલ ૬૫૦૭ જોડી શાળા ગણવેશનું વિતરણ કરવામાં આવ્યું. જેમાં ૩૪૯૪ છોકરાઓ અને ૩૦૧૩ છોકરીઓને ગણવેશ અપાયા.

અગરિયા કુટુંબનાં ધોરણ ૧ થી ૭ માં ભણતાં બાળકોને સ્કુલબેગ, ગણિત કંપાસ, નોટો, ગણવેશ અને વોટરબેગ આપવા માટે ૨૦૦૫ – ૨૦૦૬ ના વર્ષમાં રુ. ૩૦.૦૬લાખ નો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો. ધી ગુજરાત ગ્રામઉદ્યોગ માર્કેટિંગ નિગમ(ગ્રીમકો) દ્વારા પણ રાજ્યભરના અગરિયા અને મીઠા ઉદ્યોગના કામદારોનાં બે – બે બાળકોને શાળાના ગણવેશ આપવામાં આવ્યા. મીઠા ઉદ્યોગના વિકાસ અને અગરિયાઓના કલ્યાણ માટેની એમ્પાવર્ડ કમિટિએ અમરેલી જિલ્લાના રાજુલા અને જાફરાબાદમાં શાળાના વર્ગ ખંડો બાંધવા જિલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણ અધિકારીએ મૂકેલી દરખાસ્ત મુજબ તા. ૩-૩-૨૦૦૬ ના રોજ રુ. ૧૯.૬૪ લાખની સહાય કરી.

જૂનાગઢ જિલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણાધિકારીએ કરેલી દરખાસ્ત મુજબ ઉના તાલુકાના અગર વિસ્તારોની પ્રાથમિક શાળાઓમાં વર્ગ ખંડો પાણીની ટાંકીઓ, શૌચાલયો અને કમ્પાઉન્ડ દિવાલ જેવી પાયાની ભૌતિક સગવડો ઉભી કરવા માટે એમ્પાવર્ડ સમિતિ દ્વારા ૩ માર્ચ ૨૦૦૬ ના રોજ રુ. ૨૩.૪૯ લાખની સહાય કરવામાં આવી.

મીઠા ઉદ્યોગના વિકાસ અને મીઠા કામદારોના કલ્યાણ માટેની એમ્પાવર્ડ સમિતિ સમક્ષ અગરિયાઓનાં બાળકોને ઉચ્ચ અભ્યાસમાં સહાય માટેની યોજનાની દરખાસ્ત ગુજરાત ગ્રામશ્રમયોગી કલ્યાણ બોર્ડે મૂકી હતી. એમ્પાવર્ડ સમિતિએ આ દરખાસ્ત પર વિચારણા કરીને ૩ માર્ચ ૨૦૦૬ ના રોજ આ સહાય યોજના માટે રુ. ૫.૦૦ લાખ મંજૂર કર્યા હતા. આ યોજના અંતગર્ત અગરિયાનાં બાળકોને સાતમું ધોરણ પાસ કર્યા પછી ધોરણ ૧૦ સુધીના અભ્યાસ માટે અને ત્યાર બાદ આઈ.ટી.આઈ. ના વ્યાવસાયિક તાલીમ અભ્યાસક્રમોમાં વધુ અભ્યાસ માટે સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ તથા શિક્ષણ વિભાગના સંકલનમાં બાળકોને પુસ્તકો અને છાત્રાલયની સુવિધા માટે સહાય.

અગરિયા અને અન્ય સ્થળાંતરીય શ્રમિકોનાં બાળકો માટે સીઝનલ હોસ્ટેલ

ગ્રામીણ વિસ્તારોના ગરીબ કુટુંબો ખાસ કરીને અગરિયાઓ શેરડી કામદારો અને અન્ય શ્રમિકોને તેમની રોજીરોટી કમાવા દર વર્ષે સ્થળાંતર કરવું પડે છે. તેમની સાથે તેમનાં બાળકો પણ સ્થળાંતર કરે છે અને મા – બાપના કામના સ્થળે વર્ષના ૬ થી ૮ મહિના વિતાવે છે. આવાં શ્રમિક કુટુંબોનો આટલા લાંબા સમય માટેનો અન્ય સ્થળે વસવાટ તેમનાં બાળકોના શિક્ષણમાં અંતરાયરુપ બને છે. પરિણામે બાળકો અધવચ્ચે જ શાળામાંથી ઉઠી જાય છે અને શિક્ષણથી વંચિત રહે છે. આવા કુટુંબો પોતાને ગામ પાછાં ફરે ત્યારે તેમના બાળકોને ફરી પાછાં શાળામાં એ જ ધોરણમાં દાખલ કરવાનું મુશ્કેલ બને છે. વધારે પડતી ગેરહાજરીના લીધે આ બાળકો પરીક્ષા આપી શકતાં નથી અને આખરે અભ્યાસ અધૂરો છોડી દે છે.

આ પરિસ્થિતિ હલ કરવા રાજ્ય સરકારે અગરિયાઓનાં ૧૦ થી ૧૪ વર્ષનાં સંતાનો (પાંચમાથી સાતમાં ધોરણમાં ભણતાં) માટે ૫૦ સીઝનલ હોસ્ટેલ

સ્થાપવાની એક નવતર યોજના શરુ કરી. આ વયજૂથના બાળકો મા બાપ થી અલગ રહી શકે છે તેથી તેમનાં મા બાપ રોજી રોટી કમાવા બીજે ગામ જાય ત્યારે તેમને તેમનાં જ ગામમાં કે આસપાસમાં આવી સીઝનલ હોસ્ટેલની સુવિધા પૂરી પડાય છે. ગામની શાળાની નજીક જ જીવન જરુરી પાયાની સગવડો વાળાં મકાનની આવી હોસ્ટેલ લગભગ ૪૦ થી ૫૦ બાળકોની રહેવા જમવાની સગવડ પૂરી પાડે છે. શરુઆતના તબક્કે ૫ થી ૭ ધોરણની શાળાની નજીક જુદાં જુદાં ગામોમાં કુલ ૫૦ સીઝનલ હોસ્ટેલો શરુ થવાથી અગરિયા કુટુંબો, શેરડી કામદારોના કુટુંબો અને અન્ય સ્થળાંતરીત શ્રમિક કુટુંબોનાં બાળકોને રહેવા જમવાની સુવિધા ઉપલબ્ધ થાય છે.
શરુઆતના તબક્કે ભાડાના મકાનમાં ઉભી થનારી આવી દરેક સીઝનલ હોસ્ટેલમાં બાળકોને રહેવા પાંચ મોટા ખંડ, રસોડું, ભોજન ખંડ, સ્ટોરરુમ અને ૫ શૌચાલયના વ્યવસ્થા કરવાની હોય છે, જેનું સંચાલન સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ કરે છે.

અગરિયાઓ અને અન્ય શ્રમિકોના બાળકો માટે કામના સ્થળે શાળાઓ (સર્પોટ સ્કૂલ્સ)

મીઠાના અગરોનો મહેસુલી ગામોમાં સમાવેશ થતો નહીં હોવાથી ત્યાં પાયાની સેવાઓ ઉપલબ્ધ બનતી નથી. તેથી અગરિયાનાં નાનાં બાળકો શાળાના નિયમિત અભ્યાસથી વંચિત રહી જાય છે. અગરમાં કામ પુરું થતાં પોતપોતાને ગામ પરત આવતાં કુટુંબોના બાળકોને ૬ થી ૮ મહિના શાળામાં અભ્યાસ કરી શકાયો ન હોવાથી ફરી પોતાના મૂળ ધોરણમાં દાખલ કરવાનું મુશ્કેલ બને છે, પરિણામે તેમને પરીક્ષામાં નથી બેસવા દેવાતા અથવા પરીક્ષામાં બેસે તો પણ પાસ થવું મુશ્કેલ બને છે અને અંતે તેઓ અભ્યાસ છોડી દે છે.
આ પરિસ્થિતિના ઉકેલ માટે રાજ્ય સરકારે રણમાં અને દરિયાકાંઠાના વિસ્તારોમાં અગરોની વચ્ચે જ ૫૦ સપોર્ટ શાળાઓ ઉભી કરવાની એક નવતર યોજના અમલમાં મૂકી છે. અગરિયાઓ જ્યાં કામ કરતા હોય તેવા વિસ્તારોમાં આવી સપોર્ટ શાળાઓની આસપાસ ૨ કીલોમીટરની ત્રિજ્યામાં આવેલાં કુટુંબોનાં બાળકો ૬ થી ૮ મહિના આ શાળામાં જ અભ્યાસ કરે છે. આ સપોર્ટ સ્કુલો સરકારની વિધિસરની માતૃશાળાઓ સાથે જોડાયાલી રાખવામાં આવે છે. તેથી પોતાના ગામની શાળામાં જ્યાં સુધી અભ્યાસ કર્યો હોય તેનાથી આગળનો અભ્યાસ તે આ શાળામાં કરી શકે છે. મા બાપ નું અગરમાં કામ પુરું થાય એટલે બાળકે સપોર્ટ શાળામાં કરેલા અભ્યાસ અને હાજરીનો અહેવાલ માતૃશાળાને મોકલી અપાય છે અને બાળક ફરી પોતાના ગામની શાળામાં આગળનો અભ્યાસ પૂરો કરે છે. આ યોજનાના કારણે મા – બાપથી જુદા રહી શકે તેમ ન હોય તેવાં ૬ થી ૧૦ વર્ષની વયજૂથનાં બાળકોને લાભ થાય છે.
આ સપોર્ટ શાળાઓ પણ રાજ્ય સરકારના આર્થિક ટેકાથી સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ દ્વારા ચલાવવામાં આવે છે.

અગરિયા હિતરક્ષક મંચની ભૂમિકા

સરકાર દ્વારા શિક્ષણ માટે જરુરી યોજનાઓ તૈયાર થઈ પરંતુ અગરિયાઓ સુધી આ સેવાઓ પહોચવાના સવાલો હતાં. અગરિયા હિતરક્ષક મંચ દ્વારા, સંલગ્ન સરકારી અધિકારીઓ અને અગરિયાઓની બેઠકો યોજવામાં આવે છે અને ક્યા વિસ્તારમાં બાળકોની સંખ્યા વધારે છે અને ક્યાં નિશાળો શરુ કરવાની જરુર છે તેનો નિર્ણય સંયુક્ત રીતે લેવામાં આવે છે.
નિશાળ અને છાત્રાલયો શરુ થઈ ગયાં બાદ અગરિયા આગેવાનો દ્વારા તેનું ધ્યાન રાખવામાં આવે છે.
રેડિયો કાર્યક્રમ ’ગાંગડો લાગે વ્હાલો’ દ્વારા આ યોજના વિષેની જાહેરાત અને તેનો લાભ કેવી રીતે લઈ શકાય તેની સમજ ઉભી કરવામાં આવે છે.

અગરનું કામ એટલે કાળી મજૂરી અગરીયા રણમાં ઝુપડા બાંધીને આખી મોસમ રહેતા હોય છે. શિયાળની હાડ ગાળી નાંખતી ઠંડીમાં એ ગોદડું ઓઢીને પણ ઝુંપડામાં સૂઈ ન શકે. ખારા પાણીમાં કામ કરીને એની ચામડી ફાટી જાય, પગમાં વાઢિયા પડી જાય, આંગળા તો ઠુંઠવાઈ જાય શિયાળામાં તાપમાન ૦° સુધી નીચું જાય તો ઉનાળામાં પારો ૪૪° થી ૫૦° જેટલો ઉંચો જાય આકાશમાંથી લૂ વરસે, સાંજ પડે ત્યારે તો થાકીને લોથ-પોથ, પરસેવે રેબઝેબ થઈ જાય. એમાં સાંજનો વાયરો શરુ થાય ત્યારે ખારી રજ ઉડવા લાગે અને તે કપડાં તથા શરીરને ભરી દે. વરસો વરસ અગરમાં ખારા પાણી સાથે કામ પડવાને કારણે અગરિયાના શરીરે ચાંદા પડી જાય પગની ચામડી બરછટ બની સંવેદના ગુમાવી દે. સૂરજના તાપમાં સતત પાટામાં કામ કરવાથી આંખમાં વેલ અને રતાંધળાપણાની આંખોની બિમારી થાય. અપૂરતું પોષણ અને આરામનો અભાવ ઉપરાંત, થાક ભૂલવા માટે થયેલા વ્યસનના ભોગને કારણે અગરિયો ટી.બી.નો ભોગ બને છે, અને અકાળે મૃત્યુ પામે છે.

રણમાં બહેનોની પરિસ્થિતિ તો વધુ વિકટ હોય છે. કોઈ વાર રાત વેળાએ કોઈ અગરિયાની ઘરવાળી ને પ્રસૂતિની વેળ ઉપડે, અગરમાં દવાખાનાની તો સગવડ ન હોય, ઝૂંપડા હોય તે પણ દૂર – દૂર. અગરિયો ત્યાં જઈને એકાદ બે જાણકાર દાયણબેન બોલાવી લાવે અને તે પ્રસૂતિમાં મદદ કરાવે. પરંતુ, જો બાઈને આડું બાળક આવ્યું હોય તો તેને દવાખાને જ લઈ જવી પડે, દોડા દોડ કરીને અગરિયો ગામમાં જઈને ટ્રેક્ટર લઈ આવે અને બાઈને દવાખાને પહોંચાડે. સમયસર તેની સારવાર થાય તો વાંધો ન આવે, નહિંતર જન્મતાં પહેલા જ બાળક મૃત્યુ પામે. આજે પણ અગરિયામાં બાળમરણનું પ્રમાણ સવિશેષ જોવા મળે છે.

(સૌજન્ય - ગાંગડો વા’લો લાગે છે...)

સરકારી પ્રયાસો

અગરિયાઓને તેમના કામના સ્થળની નજીક જ રોગની સારવાર અને અટકાવવાની સ્વાસ્થય સેવાઓ પૂરી પાડવા ફરતાં દવાખાનાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. દરેક ફરતું દવાખાનું ૧૦ થી ૧૫ કિલોમીટરની ત્રિજ્યામાં આવતાં ૧૫ થી ૨૦ ગામોના અગરિયાઓને આરોગ્ય સેવાઓ પૂરી પાડે છે. દરેક ફરતાં દવાખાનામાં એક ડોકટર, એક આરોગ્ય કાર્યકર અને ડ્રાઈવર હોય છે. તેઓ પાસે સ્ટેથોસ્કોપ, બીપી માપવાનું ઉપકરણ, વજનકાંટો અને દવાઓ ઉપલબ્ધ હોય છે. તેઓ અગરમાં કામ કરવાથી થતાં રોગો તથા ગમબૂટ, ચશ્મા પહેરવાથી થતાં ફાયદા વિષે પણ શિક્ષણ આપે છે. આ સેવાઓ શરુ થવાથી હવે દુ:ખ વેઠવાનો દા’ડો દૂર થયો છે, અને ખાનગી ડોક્ટરની સારવાર પાછળ થતા ખર્ચમાં ઘટાડો થયો છે.

ફરતા દવાખાનામાં જી.પી.એસ

રણમાં થોડા વિસ્તારોને બાદ કરતાં બધીજ જગ્યાએ મોબાઈલ ફોનનું નેટવર્ક છે. રણમાં મોબાઈલ હેલ્થવાન ક્યા સમયે ક્યાં છે અને રુટ પ્લાન મુજબ કામ કરે છે કે નહિ તથા ઈમરજન્સીમાં સમયસર દર્દી પાસે પહોંચી શકે તે માટે આરોગ્ય વિભાગ દ્વારા મોબાઈલ હેલ્થવાનમાં જી.પી.એસ મૂકવામાં આવ્યા છે. રણ વિસ્તાર સંદર્ભે દેશમાં સૌપ્રથમ જી.પી.એસ. અહિંયા મૂકવામાં આવ્યા છે, જેનું નિયંત્રણ ગાંધીનગર ખાતેથી થાય છે. આને કારણે ફરતાં દવાખાનાની કામગીરીમાં અસરકારકતા આવી છે અને પારદર્શિતા વધી છે.

અગરોમાં લીંક વર્કર

અગરિયો પોતાની બિમારીનું નિદાન ઝડપથી કરાવી શકે તે માટે આરોગ્ય ટીમ અને અગરિયાઓ વચ્ચે સ્થાનિક કાર્યકરો (લીંક વર્કરો) કડીરુપ બને છે. આરોગ્ય વિભાગે ૪ જિલ્લામાં કુલ ૪૫ લીંક વર્કરોને પસંદ કર્યા છે. આ કાર્યક્રરો માટે ઉદ્યોગ કમિશ્નરશ્રીની કચેરીએ વધારાનો નાણાંકીય ટેકો પૂરો પાડ્યો છે. લીંક વર્કરોને તાવના દર્દીઓના લોહીના નમુના લેવાની પાણીના કલોરીનેશન અને નિરોધનું વિતરણ કરવાની ખાસ તાલીમ આપવામાં આવી છે. આ ઉપરાંત અગરિયા કુટુંબને તત્કાળ પ્રાથમિક સારવાર આપવા માટે આ કાર્યકરોને ઈમરજન્સી ફર્સ્ટ એઈડ મેડીસીન કીટથી સજજ કરવામાં આવ્યાં છે.

અગરિયા હિતરક્ષક મંચની ભૂમિકા

સરકાર અગરિયાઓના આરોગ્ય ને ધ્યાનમાં લઈને અગર જેવા દુર્ગમ વિસ્તારમાં છેવાડાના અગરિયાઓ સુધી સેવાઓ પહોંચાડવી અને તેનું મુલ્યાંકન કરવાંનું મુશ્કેલ હતું. અગરિયા હિતરક્ષક મંચ કચ્છ, સુરેન્દ્રનગર, રાજકોટ તથા પાટણ જિલ્લામાં અગરિયાઓ સાથે સતત સંપર્કમાં હોવાથી અને અગરિયાનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતું હોવાથી યોજનાઓના અસરકારક અમલીકરણ અને મૂલ્યાંકન માટે આરોગ્ય વિભાગે અગરિયા હિતરક્ષક મંચને સાથે રાખીને કામ કરવાનું નક્કી કર્યું.

આરોગ્ય વિભાગના સુચનો લેવા માટેનું ખુલ્લાપણું અને અગરિયા હિતરક્ષક મંચની અગરિયાઓ માટેની નિસ્બતને કારણે આ જોડાણ અગરિયાઓ સુધી યોગ્ય સેવાઓ પહોંચાડવાની શરુઆત કરી શક્યું.

જિલ્લા સ્તરે અગરિયા હિતરક્ષક મંચ આરોગ્ય વિભાગના સતત સંપર્ક રહીને મોબાઈલ હેલ્થવાનનો રૂટપ્લાન નક્કી કરવામાં મદદરૂપ થાય છે અને કયાંય પણ કશી ચૂક જણાય તો આરોગ્ય વિભાગને માહિતગાર કરે છે. રાજ્ય સ્તરની એમ્પાવર્ડ કમિટિમાં પણ જરુરી રજૂઆતો કરીને નવા આયોજનોને અસરકારક બનાવવામાં મદદરુપ રહે છે.

કેસ સ્ટડી

ખારાઘોડા રણમાં છેલ્લા ૨૫ વર્ષથી મીઠું પકવાનું કામ કરતાં જૂનાગામના ખુશાલભાઈ મકવાણાની ૨૨ વર્ષની દિકરી ભાનુમતીનું સગપણ દસાડા ગામે રહેતા અને ગાંધીધામમાં ખાનગી નોકરી કરતાં રાહુલ સાથે થયું હતું. સગપણને થોડો સમય થયો ન થયોને ભાનુમતિ બિમાર રહેવા લાગી, શરીરમાં લોહીની ખામી જણાઈ, ઘણાં બધાં ડોક્ટરોની પાસે તપાસ કરાવવી પરંતુ તેની સ્થિતિમાં કોઈ સુધારો જણાતો ન હતો. ત્યારબાદ રિપોર્ટમાં જણાયું કે બન્ને કિડની ખરાબ થઈ ગઈ છે. આ જાણ થતાં જ તેના માતા – પિતાને તેના ભવિષ્યની ચિંતા થઈ ગઈ અને ઉપરથી તેની સારવાર માટેના રુપિયા પણ કયાંથી આવશે તેનો પ્રશ્ન ઉભો થયો. નસીબ જોગ, ભાનુમતીના સાસુ – સસરા અને ભાવિ પતિ તેની પડખે ઊભા રહ્યાં અને કહ્યું કે લગ્ન થશે તો ભાનુમતીની સાથે જ થશે. ભાનુમતીની સારવાર શરુ થઈ અને તેને દર ત્રણ દિવસે ડાયલીસીસ એટલે કે લોહી શુધ્ધિકરણની પ્રક્રિયા કરાવવી પડતી. અગરિયા હિતરક્ષક મંચના કાર્યકર ભરતભાઈ સોમેરા ની ધ્યાને આ કેસ આવ્યો. તેમણે ભાનુમતીના પિતાની મુલાકાત લઈને તેમની તકલીફ સમજવાનો પ્રયત્ન કર્યો અને સાથે સાથે આવી અસાધ્ય બિમારી ની સારવાર માટે સરકારની યોજના વિષે જણાવ્યું ભરતભાઈ એ જિલ્લા સ્તરીય શ્રમવિભાગના અધિકારીને વાત કરી, અધિકારીશ્રી એ પોતે ભાનુમતીના કુટુંબની મુલાકાત લીધી. અને આખી હકીકત જાણીને જરુરી કાગળો મેળવીને કાર્યવાહી હાથ ધરી. તેના પરિણામે સરકારે ભાનુમતીના ઓપરેશન માટે ત્રણ લાખ રુપિયાની સહાય કરી. વખતસરની સારવાર મળતાં ભાનુમતીની પરિસ્થિતિમાં સુધાર છે નાણાંકીય સહાય મળી જવાથી તેમના કુટુંબનાં મનમાં પણ હામ આવી છે.

પાણી

સૌજન્ય - સર્વે નંબર શૂન્ય...

હજુ તો વૈશાખનું આગમન થયુ નથી ત્યાં જ ઉનાળો સૂરજની સોબતે ચડી ગયો છે. ઝાલાવાડની પનિહારીઓને એક હેલ પાણી માટે આંખમાં પાણી આવવા લાગ્યા છે. આંખમાં પાણી તો આવતા જતા રહેશે, પણ આ વિસ્તારનાં ભીતરની ભિનાશ હજુય અકબંધ છે. એવું કહેવા મથતી આ તસવીરો છે. કચ્છનાં નાના રણનાં ઝાંઝવાઓ વચ્ચે 'વેચાતા-પાણી'નાં મલકમાં કોઈ પરગજુ એ 'પરબ'નાં મંડાણ કર્યા છે. ટ્રકની તૂટેલી ટ્યૂબમાં પાણી ભરી કોઈક તરસ્યાનાં આગમનની પ્રતિક્ષા કરતી એક બાળા ઉભી છે. ટ્યુબનાં પાણીમાં નજર નાખતી બાળા મનોમન પેલી પ્રસિધ્ધ કવિતા કહેતી હશે કે તમે ખોબો ધરો તો હેલ છલકાવી દઉં ! અરે, ધોમ-ધખતા સૂરજ ને ય મલકાવી દઉં ! સૂરજ ભલે ને કાળઝાળ ઉનાળો પાથરે, અમને ચોમાસું 'ચિતરતા' આવડે....

ઉપરની તસવીર બોલે છે. સતત પાણીમાં રહીને કામ કરનારાઓના નસીબમાં ઝાંઝવા છે અને પાણી માટેના વલખાં છે. કચ્છનું નાનું રણ એટલે સુકાઈ ગયેલો સમુદ્ર. ચોમાસું પુરું થયા પછી જ્યારે અગરિયાઓ આઠ મહિના ગામ છોડે ત્યારે, આઠ મહિના માટે તેઓ મીઠાં પાણી સ્ત્રોતને પણ અલવિદા કહી ખારાં પાણીની સાથે દોસ્તી બાંધે છે. આખરે તો તેમને રોજી આપનારું તો આ ખારું પાણી જ છે ને !

મીઠું પાણી તો રણમાં મોંઘેરુ પીણું છે. અગરિયાઓને લગભગ પોતાની આવકનો ચોથો ભાગ પાણીની ખરીદી પાછળ ખર્ચવો પડે. મોટા ભાગે રણમાં ખાનગી ટેન્કરો દ્વારા પાણી પુરું પાડવામાં આવતું. ત્રણ ચાર દિવસે ટેન્કરવાળા આવે ત્યારે પાણી મળે તે પણ ખુબ મોંઘા ભાવે. આવી પરિસ્થિતિમાં અગરિયાઓ સાથે આરોગ્ય કે સ્વચ્છતાની વાત કરવી એ એક ક્રુર મજાક છે.

મીઠાં પાણીના સ્ત્રોત થી જોજનો દૂર આટલી વિપરિત પરિસ્થિતિમાં આટલા મોટા વિસ્તારમાં છુટાં છવાયા વસેલા અગરિયાઓ સુધી પાણી પહોંચાડવું પણ એક પડકાર છે, અને ઘણાં વિસ્તારો ઘુડખર અભયારણ્ય અંતર્ગત આવેલા હોવાથી પાણી પૂરવઠા વિભાગને તેની કામગીરી મુશ્કેલી થાય.

સરકારી પ્રયાસો

અગરિયાઓને તેમના કામના સ્થળે પાણી પહોંચાડવા માટે સરકારે જે તે વિસ્તારની પરિસ્થિતિ ધ્યાનમાં રાખીને યોજનાઓ ઘડી છે, ક્યાંક ટેન્કરો દ્વારા તથા ક્યાંક પાઈપલાઈન દ્વારા પાણી પૂરૂં પાડવામાં આવે છે.જે અગરોમાં અગરિયાઓની સંખ્યા ખૂબ ઓછી હોય અને જ્યાં નિયમિત તથા ચોક્કસ સમયે પાણી પહોંચાડવું શક્ય ન હોય તેવા ખૂબ અંતરિયાળ, એકલા અને છૂટાં-છવાયાં રહેતા અગરિયાઓને ટેન્કર દ્વારા પાણી પૂરૂં પાડવામાં આવે છે. આ વ્યવસ્થામાં જ્યાં મીઠા ઉત્પાદકોએ વ્યવસ્થા કરી હોય ત્યાં પાણી પહોંચાડવાનો ખર્ચ તેમના દ્વારા ચૂકવાય છે અને કેટલાક કિસ્સામાં ગુજરાત પાણી પુરવઠા બોર્ડ આ ખર્ચ એમ્પાવર્ડ કમિટીની ગ્રાન્ટમાંથી ચૂકવે છે.

પાઈપલાઈન દ્વારા પાણી પૂરું પાડવું

રણની અંદરના અને છૂટાં-છવાયાં સ્થળોએ રહેતા અગરિયાઓને ગુજરાત પાણી પુરવઠા બોર્ડ દ્વારા નજીકના કોઈ ભરોસાપાત્ર અને કાયમી પાણીના સ્ત્રોત પર પાઈપલાઈન નાખીને વચ્ચે-વચ્ચે નળ મૂકી પાણી પૂરું પાડવામાં આવે છે. શરૂઆતમાં આ યોજનામાં પી.વી.સી.ની પાઈપનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો પરંતુ, વિસ્તારની ખારાશ અને ભારે વાહનોની અવર-જવરને કારણે પાઈપોમાં ઘણી તૂટ ફૂટ થતી તેથી હવે ગુજરાત પાણી પૂરવઠા બોર્ડ દ્વારા હાઈ ડેન્સીટી પોલીથીલીન (એચ.ડી.પી.ઈ) પાઈપોનો ઉપયોગ શરૂ કરવામાં આવ્યો છે.

આવી પાઈપલાઈન દ્વારા પહોંચાડવામાં આવતું પાણી પહેલાં જમીનની અંદર બનાવેલા ભૂગર્ભ ટાંકામાં રખાય છે અને જરૂર પડે ત્યારે પંપ વડે જમીનથી ઉંચી કુંડીમાં નાખીને તેના દ્વારા સ્ટેન્ડ પોસ્ટના નળ સુધી પહોંચાડાય છે. અગરિયાઓ આ પાણી નળથી પણ ભરી શકે છે અને પંપ બધં હોય તો ભૂગર્ભ ટાંકાથી પણ ખેંચી શકે.

અગરિયા હિતરક્ષક મંચની ભૂમિકા

સરકારની અન્ય યોજનાઓ કરતાં પાણીની યોજનાનું અમલીકરણ વધુ મુશ્કેલ હતું. સરકારની મુશ્કેલીઓને અગરિયા હિતરક્ષક મંચે સમજી અને સ્વીકારી. ગુજરાત પાણી પૂરવઠા બોર્ડ દ્વારા પાણી પહોંચાડવાની કાર્યવાહીમાં અગરિયા હિતરક્ષક મંચના કાર્યકરો અને આગેવાનોએ સૂચનો અને સહકાર આપ્યો. મંચની દરમ્યાનગીરીને કારણે પરિસ્થિતિમાં જે બદલાવ આવ્યો તે આ મુજબ છે.

- ઘણાં બધા વિસ્તારો જે સરકારના રૂટ પ્લાનમાંથી છૂટી જતાં હતાં, તેનો રૂટ પ્લાનમાં સમાવેશ થયો.
- પાણીના યોગ્ય રીતે વિતરણની જવાબદારી અગરિયા આગેવાનોની પાણી સમિતી બનાવી તેમને સોંપવામાં આવી, જેમાં સંકલનની જવાબદારી મંચ નિભાવશે.
- સામાન્ય રીતે રણમાં, સરકાર દ્વારા પાણી પહોંચાડવાની કામગીરી નવેમ્બર-ડિસેમ્બરથી શરૂ થતી. તેથી શરૂઆતમાં જ્યારે રણ લીલું હોય ત્યારે રણમાં પાણીની વ્યવસ્થા અગરિયા જાતે ગોઠવે. પાણી પુરવઠા બોર્ડ દ્વારા ટ્રેક્ટર સાથે જોડાયેલા નાના ટેન્કરો મારફતે પાણી સપ્લાયની કામગીરી વહેલા શરૂ કરવાની યોજના ઘડવામાં આવી. જેથી અગરિયાનો શરુઆતનો પાણી પાછળનો ખર્ચ બચી જાય.
- પાણીના પાઈપલાઈનનું રિપેરીંગ સિઝન પહેલાં શરૂ કરવાનું સૂચન આપ્યું.

આવાસ

સૌજન્ય - સર્વે નંબર શૂન્ય...

મીઠાનાં અગરો વચ્ચે ઉનાળાની સળગતી ખારી હવા, બાવળના બે-ચાર સડી ગયેલા ધોકલા, માથે મેલી અને ફાટેલ ચાદર, પરસેવે લથબથઅને હાંફતી કાયા. બધી યે વિડંબનાને વળોટીને માતૃત્વ ઉભરાયુ. બસ, અફસોસ એને એક જ વાતનો છે કે મારો વ્હાલસોયો દુધ પીતો હશે કે પરસેવો, ખોળામાં પાંગરી રહેલા વ્હાલસોયા એ રડવાનું તો ક્યારનું ય મૂકી દીધું છે. કદાચ માતા એ તરતા બપોર વચ્ચે હાલરડા ગાઈને ‘રડવાનું નહીં’ એવી શિખામણ પીવરાવી હશે. ભેગા-ભેગી માતા એ જાણે દુનિયાથી આડુ મોં વાળી દીધું હોય એમ સાડલાનો છેડો મોં આડો વાળી દીધો. દુનિયા માટે તાજેતરમાં ભલે ‘મધર્સ-ડે’ ઉજવાઈ ગયો. પણ આ માતાનો મધર્સ-ડે તો જન્માષ્ટમીનાં દિવસે જ આવશે. એ દિવસે બધીયે માતા રણકાંઠાનાં ગામડામાં એકઠી થશે. ગંભીર નાદે ઢોલ વાગશે. મોં આડો વાળેલો સાડલાનો છેડો હટી જશે. વિલંબીત સ્વરોમાં આઠ-આઠ મહીનાની સંઘરેલી વેદનાઓ ઠાલવીને એક’દિમાં બધાય સંબંધોને રડી લેવાનું હૈયું હળવું થાય એટલે બીજા દિવસે હાલી નિકળવાનું ફરી પાછા એ જ તપતા અને તરતા બપોર વચ્ચે મીઠાનાં અગરોમાં....

કચ્છના નાના રણનું સર્વે થયું નથી, આથી આ વિસ્તાર કોઈ પણ મહેસૂલી ગામની હદમાં આવતો નથી, એટલે વર્ષના આઠ મહિના ત્યાં વસતા અગરિયાઓ ગામ લોકોને મળતી ઘણી યોજનાઓથી વંચિત રહે છે.અન્ય નાગરિકોને મળતી સુવિધાઓથી અગરિયોઓ સુધી પહોંચતી નથી. ધોમધમતી બપોર અને કડકડતી રાતોમાં અગરિયો ઉપર આભ અને નીચે ધરતીને પોતાનું ઘર માનીને રણમાં કે દરિયાકાંઠે પોતાની મોટા ભાગની જીંદગી વિતાવે છે. ચોમાસાના ચાર મહિના દરમ્યાન કાચા મકાનમાં રહેવાનું માંડ સુખ મેળવતા અગરિયાઓને વીજળી, પાણી જેવી જીવવા માટેની જરૂરી સુવિધાઓ ધરાવતું પોતાનું નાનું એક ખોરડું હોય તેવી ઈચ્છા રાખવી પણ પહોંચ બહારની વાત લાગે.

સરકારી પ્રયાસો

અગરિયાઓ માટે વિનામૂલ્યે મકાનો પુરાં પાડવા કેન્દ્ર સરકાર અને રાજ્ય સરકારના સહયોગથી નમક મજદૂર આવાસ યોજના અમલમાં મૂકવામાં આવી છે. આ યોજના અંતર્ગત દરિયા કિનારે સોલ્ટ વર્ક્સના વિસ્તારોમાં અને નાના રણમાં મીઠું પકવતાં અગરિયાઓ માટે નજીકના ગામોમાં કોલોનીઓ બાંધવામાં આવે છે. હાલ કચ્છ જીલ્લામાં ૭૧૭ મકાનો, રાજકોટ જિલ્લામાં ૫૪૦, સુરેન્દ્રનગર જીલ્લામાં ૨૧૭, અમરેલી જિલ્લામાં ૨૧,ભરૂચ જિલ્લામાં ૬૫૧, ભાવનગર જિલ્લામાં ૩૬૩, પાટણ જિલ્લામાં ૨૯૫ અને વલસાડ જિલ્લામાં ૨૫૪ આવાસો મળીને કુલ ૩૦૫૮ આવાસોના બાંધકામની કામગીરી ચાલે છે. આ પૈકી ૨૮૨૦ મકાનોનું બાંધકામ પૂર્ણ થયેલ છે અને ૨૩૮ મકાનોનું બાંધકામ આખરી તબક્કામાં છે.

અગરિયા હિતરક્ષક મંચની ભૂમિકા

આવાસ યોજનાનાં દરેક તબક્કામાં અગરિયા હિતરક્ષક મંચે સરકારને સહયોગ આપ્યો. આવાસ માટે ફોર્મ ભરવા, જરૂરી દસ્તાવેજો રજૂ કરવાં, આવેલી અરજીઓમાંથી સૌથી વધુ જરૂરિયાતવાળા અગરિયાઓની યાદી તૈયાર કરવી વગેરે મદદ મંચે પૂરી પાડી. તેની સાથે સાથે જ્યાં આ યોજના અમલમાં ન હતી ત્યાં યોજના શરૂ કરવાની હિમાયત કરી. સાંતલપુર અને સુરેન્દ્રનગર જિલ્લામાં બંધાયેલ મકાનોની ગુણવત્તા અને સુવિધા અંગે મુશ્કેલીઓ હોવાથી અગરિયા તેમાં રહેવા જતાં ન હતાં. અગરિયા હિતરક્ષક મંચે જિલ્લા કલેક્ટરશ્રીને આ વાતનું ધ્યાન દોર્યું, જિલ્લા કલેક્ટરશ્રીએ પોતે સ્થળની મુલાકાત લીધી અને અગરિયાના પ્રશ્નો જાણ્યાં અને તેમણે ત્યાં વીજળી, પાણીની સુવિધા પૂરી પાડવાની બાંહેધરી આપી. સાંતલપુરમાં સુવિધાઓ ઉપલબ્ધ થતાં અગરિયાઓ હવે આવાસોમાં રહેવા લાગ્યા છે.

મકાનોના બાંધકામની ગુણવત્તા માટે પણ મંચે સરકારનું ધ્યાન દોર્યુ અને સાથે તેને નિવારવાનો ઉપાય પણ આપ્યો. પાટણ જિલ્લા એમ્પાવર્ડ કમિટીમાં આ મુદ્દા પર મંચે સૂચવ્યું કે જેવી રીતે અન્ય આવાસ યોજનામાં બાંધકામની રકમ સીધી લાભાર્થીને ચૂકવવામાં આવે છે. તેમ નમક મજૂદર આવાસ યોજનામાં પણ સીધી અગરિયાને રકમ આપવામાં આવે જેથી તે જરૂરિયાત પ્રમાણેનું અને ગુણવત્તાવાળું મકાન બનાવી શકે. પાટણ જિલ્લા એમ્વાવર્ડ કમિટીએ આ સૂચન માન્ય રાખ્યુ અને ૪૯૧ મકાન માટેની રકમની સીધી ફાળવણી અગરિયાઓને કરવા માટેની દરખાસ્ત રાજય એમ્પાવર્ડ કમિટીમાં મૂકેલ છે. સાંતલપુરમાં મંચની હિમાયત કરવાથી ૨૯૧ પ્લોટ વિહોણા અગરિયાઓને પ્લોટ આપવામાં આવ્યા છે.

ફરતી રાશન વાન

અગરિયાઓને અનાજ અને અન્ય કરિયાણું લેવા માટે ગામમાં આવવું પડે, કામના સ્થળેથી ગામમાં અનાજ લેવાનો ખર્ચ થાય અને જો તે દિવસે ગામની રાશનની દુકાનમાં પૂરતો પૂરવઠો ન હોય તો તેને બીજા દિવસે ફરી ગામમાં આવવું પડે મજુરી એક દિવસ બંધ રહે, આવવા-જવાનો ખર્ચ અને અનાજની ખરીદીનો ખર્ચ, અગરિયાઓ માટે ખૂબ જ મોંઘો સાબિત થાય છે.

સરકારી પ્રયાસ

અગરિયાઓને સમયાંતરે જરૂરી કરિયાણું અને રાશનનો પૂરવઠો કામના સ્થળ પર જ મળી રહે તે માટે સરકારે કલ્પતરૂ રાશનવાનની યોજના શરૂ કરી છે. તેમાં રાશનકાર્ડથી મળતા ચીજવસ્તુના જથ્થા ઉપરાંત જીવન જરૂરિયાતની સામાન્ય ચીજો પણ ઉપલબ્ધ થાય છે.

અગરિયા હિતરક્ષક મંચની ભૂમિકા

અગરિયા હિતરક્ષક મંચના કાર્યકર્તાઓ સરકારી અધિકારીઓને રાશનવાનનો રૂટપ્લાન બનાવવામાં મદદ કરે છે. જેથી બધાં અગરિયાઓને લાભ મળી શકે ઉપરાંત, જે ગરીબ અગરિયાઓ પાસે બી.પી.એલ. કાર્ડ ન હતા તેઆને મંચના કાર્યકર્તાઓએ રી-સર્વે કરી કાર્ડ કઢાવવામાં મદદ કરી જેથી તેઓ આ યોજનાનો લાભ લઈ શકે.

ઓળખ કાર્ડ

અગરિયાના કલ્યાણ માટે સરકાર પ્રયત્નો તો ઘણા કરે અને જરૂરી યોજનાઓ પણ અમલમાં મૂકે પરંતુ તે યોજનાઓ અગરિયા સુધી ન પહોંચવાનું એક કારણ છે તેમની ઓળખનો પુરાવો. અશિક્ષિત, અસંગઠિત અને વર્ષના મોટાભાગનો સમય દુનિયાથી અલિપ્ત રહેનારા, અગરિયાને જો કોઈપણ સરકારી યોજનાનો લાભ લેવા હોય તો તેમની પાસે તેના અગરિયા હોવાનો પુરાવો માંગવામાં આવે. પરંપરાગત અગરિયાને જ્યારે પણ કોઈ યોજનાનો લાભ લેવો હોય તો તેણે અગરિયા તરીકે પુરવાર થવા લાંબી પ્રક્રિયામાંથી પસાર થવું પડે, જે ઓછું ભણેલા અગરિયા માટે ખૂબ અઘરી અને સમય માંગી લે તેવી બાબત છે. તેથી જ અગરિયો યોજનાનો લાભ મેળવી શકતા ન હતા.

સરકારી પ્રયાસો

અગરિયાને પુરાવા મેળવવાની લાંબી પ્રક્રિયામાંથી બહાર લાવવા અને યોજનાઓ સાથે સાંકળવા માટે સરકારે અગરિયા ઓળખપોથીની યોજના અમલમાં મૂકી છે. અગરિયાને ઓળખકાર્ડ આપતાં પહેલા તે સાચો અગરિયો છે કે નહિ તેની ચકાસણી કામના સ્થળે કરવામાં આવે છે, જેથી સાચા અગરિયાઓને જ આ લાભ મળે. આ એક ઓળખકાર્ડ મેળવ્યા પછી, અગરિયા સરકારની દરેક યોજનાનો લાભ લઈ શકશે.

અગરિયા હિતરક્ષક મંચની ભૂમિકા

અગરિયા હિતરક્ષક મંચ આ યોજનાના વિચારણાના તબક્કાથી સરકારની સાથે રહી છે. યોજના ઘડવામાં મદદ કરવી, સાચા અગરિયાઓની ઓળખ માટેના માપદંડો નક્કી કરવા, દરેક અગરિયો અરજીપત્રક ભરે તે માટે સરકારી અધિકારીઓ સાથે અગરોની મુલાકાત લેવી અને સોલ્ટ એસોશિયેશન ચકાસણી પત્રકમાં સહી કરે તેની કાળજી રાખવી. ઓળખપત્રો માટે અરજી કરવાની પ્રક્રિયા પૂર્ણ થઈ પરંતુ અગરિયા હિતરક્ષક મંચના ધ્યાનમાં આવ્યું કે લગભગ ૨૫ થી ૩૦ ટકા અગરિયાઓ એક કે બીજા કારણોસર ફોર્મ ભરી શક્યાં નથી.

મંચે આ મુદ્દાને અગ્રિમતા આપીને અગરિયાઓને અપીલ કરી કે જેઓ ફોર્મ ભરવામાંથી બાકાત રહ્યાં હોય તેઓ શ્રમઆયુક્તને લેખિતમાં જાણ કરે, પરિણામરૂપે શ્રમવિભાગે અરજી ભરવાનો બીજો તબક્કો ફરી શરૂ કરવાનો નિર્ણય લીધો. અને બાકી રહી ગયેલા અગરિયાઓની નોંધણી શરૂ થઈ. ઓળખકાર્ડની કામગીરી સમયાંતરે થતી રહે છે જેથી છેવટે પણ રહી ગયેલા અગરિયાઓને સમાવી શકાય.

મીઠા ઉદ્યોગના વિકાસ તેમજ અગરિયાઓના કલ્યાણ માટેની યોજના હેઠળ એમ્પાવર્ડ કમિટિ દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલ સહાયની વિગત
૨૦૦૦-૨૦૦૧ થી ૨૦૦૮-૨૦૦૯

(રૂા. લાખમાં)

ક્રમાંક	વર્ષ	રસ્તાઓ	પાણી પુરવઠો	આરોગ્ય	શિક્ષણ	રક્ષણાત્મક કીટ	આવાસ યોજના	સાયકલો	અન્ય	કુલ
૧	૨૦૦૦-૦૧	૧૧૬.૦૦	-	૨૫.૦૭	૬.૩૦	-	-	-	૧૮૫.૦૦	૩૩૩.૩૩
૨	૨૦૦૧-૦૨	૧૩૦.૮૨	૮.૧૩	૨૯.૨૨	-	-	-	-	૧૩૧.૮૩	૩૦૦.૦૦
૩	૨૦૦૨-૦૩	-	-	-	-	-	-	-	-	-
૪	૨૦૦૩-૦૪	૭૮.૦૯	૪૬.૬૪	-	-	-	-	-	૨૩.૦૦	૧૪૭.૭૩
૫	૨૦૦૪-૦૫	૧૫.૧૨	૫૬૫.૫૬	૫૩.૧૫	-	૧૨૫.૦૦	૭૧.૧૭	-	-	૮૩૦.૦૦
૬	૨૦૦૫-૦૬	૨૭૯.૧૪	૬૭૫.૯૫	૧૫૯.૮૦	૭૬.૮૧	-	૧૩૨.૦૧	-	૧૭૬.૨૯	૧૫૦૦.૦૦
૭	૨૦૦૬-૦૭	૬૮૩.૭૧	૪૧૭.૪૯	૧૦.૦૦	૩૪.૯૦	૧૧૧.૯૧	૧૫૯.૫૨	૧૫૭.૦૫	૪૨૫.૪૨	૨૦૦૦.૦૦
૮	૨૦૦૭-૦૮	૧૦૦૦.૦૦	૮૨૧.૪૩	૧૩૮.૧૮	૫૬૦.૦૦	-	૯૧.૯૩	-	૯૮૫.૪૬	૩૫૯૭.૦૦
૯	૨૦૦૮-૦૯	૧૨૯૫.૧૭	૩૬.૧૪	૮૫.૭૬	૪.૦૦	૨૪૫.૧૦	-	-	૬.૫૦	૧૬૭૨.૬૭
	કુલ	૩૫૯૮.૦૫	૨૫૭૧.૩૪	૫૦૨.૪૧	૬૮૧.૭૪	૪૮૨.૦૧	૪૫૬.૬૩	૧૫૭.૦૫	૧૯૩૩.૪	૧૦૩૮૦.૭૩

૧.રસ્તાઓ

મીઠાના સોલ્ટ વર્કસને જોડતા એપ્રોચ રોડ બનાવવા, તેમજ મીઠા ઉદ્યોગને ઉપયોગી હયાત રસ્તાઓના સમારકામ કરવા અંગેની યોજનાઓનો સમાવેશ થાય છે.

૨.પાણી પુરવઠો

અગરિયાઓને પાઈપલાઈન મારફત પીવાના પાણીની સુવિધા પુરી પાડવા, ટેન્કરો દ્વારા તેમજ ભૂગર્ભ ટાંકા, પી.વી.સી. પાણીની ટાંકીઓ વગેરે રીતે પીવાના પાણીની સુવિધા પુરી પાડવાનો સમાવેશ થાય છે.

૩.આરોગ્ય

અગરિયાઓને તેમના કુટુંબીજનોને મોબાઈલ વાન દ્વારા શારીરિક તપાસ તેમજ દવાઓનું વિના મૂલ્યે વિતરણ કરવામાં આવે છે. આરોગ્ય કેમ્પો, નેત્ર કેમ્પો, તેમજ રોગચાળા, કુદરતી આપત્તિ સમયે સંપર્કમાં રહી ઈમરજન્સી સેવાઓ પુરી પાડવામાં આવે છે. (૧૦) દસ મોબાઈલ વાનમાં સેટેલાઈટ બેઈઝ મોનીટરીંગ સિસ્ટમ, (જી.પી.એસ.)ની સગવડ સાથેની છે. તેમજ આરોગ્ય પેટા કેન્દ્રોનો સમાવેશ થાય છે.

૪.શિક્ષણ

અગરિયાઓના બાળકોને શિક્ષણ મળી રહે તે માટે શૈક્ષણિક કીટ, રમતગમતના સાધનો, શિષ્યવૃત્તિ, ગણવેશ, શાળાના ઓરડા, છાત્રાલય, બાળવાડી, આંગણવાડી જેવી સુવિધાઓ પુરી પાડવામાં આવે છે.

૫.રક્ષણાત્મક કીટ

અગરિયાઓ મીઠાના અગરોમાં કામ કરતા હોય છે. તે માટે તેઓની સલામતી માટે રક્ષણાત્મક કીટ આપવામાં આવે છે. જેમાં ગોગલ્સ, હાથના મોજાં, માથાની ટોપી અને ગમબુટનો સમાવેશ કરેલ છે.

૬.આવાસ યોજના

અગરિયાઓને વિના મૂલ્યે ૨૨.૨ ચો.વારનું, રૂા.૬૦,૦૦૦ની કિંમતનું મકાન બનાવી આપવામાં આવે છે. જેમા ૯૦ ટકા ફાળો કેન્દ્ર સરકારનો અને ૧૦ ટકા રાજ્ય સરકારનો ફાળો હોય છે. રાજ્ય સરકારે પોતાના ફાળાની રકમહવે વધારી છે.

૭.સાયકલ

અગરિયાઓની કાર્યક્ષમતામાં વધારો થાય તે માટે સાયકલ આપવાની યોજના પણ અમલમાં મુકેલ છે.

૮.અન્ય

મોબાઈલ રેશનીંગ વાન, બહુ હેતુક કેન્દ્ર, ઈલેક્ટ્રીક વીજલાઈન, સાયકલોન સેન્ટર, રેસ્ટ શેડ કમકોમ્યુનીટી હોલ, સોલાર સ્ટ્રીટ લાઈટ, કુદરતી આપત્તી સમયે ચેતવણીના અદ્યતન સાધનો, વિગેરે સુવિધાનો સમાવેશ થાય છે.

સરકારી વિભાગોની યાદી

રાજયકક્ષાની કચેરી

૧) ઉદ્યોગ કમીશ્નર શ્રી
ઉદ્યોગ કમીશ્નર શ્રી કચેરી,
ઉદ્યોગ ભવન બ્લોક નં. ૧-૨, બીજો માળ,
સેક્ટર-૧૧, ગાંધીનગર.

૨) સંયુક્ત ઉદ્યોગ કમીશ્નરશ્રી (સોલ્ટ)
ઉદ્યોગ કમીશ્નરશ્રીની કચેરી,
ઉદ્યોગભવન બ્લોક નં. ૧-૨, સેક્ટર–૧૧, ગાંધીનગર.

૩) સભ્ય સચિવશ્રી
ગુજરાત ગ્રામશ્રમયોગી કલ્યાણ બોર્ડની કચેરી
બ્લોકનં. ૬, ત્રીજો માળ,
ડો. જીવરાજ મહેતા ભવન, ગાંધીનગર.

૪) નાયબ સોલ્ટ કમીશ્નર શ્રી
બી–૪, અજંતા કોમર્શીયલ સેન્ટર, ઈન્કમટેક્ષ, અમદાવાદ.

૫) અધિક નિયામક શ્રી
આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ, બીજો માળ,
બ્લોક નં. ૫,જીવરાજ મહેતા ભવન, ગાંધીનગર.

૬) પ્રાથમિક શિક્ષણ નિયામક શ્રી
પ્રાથમિક શિક્ષણ નિયામકની કચેરી, પહેલો માળ,
બ્લોક નં. ૧૨,જીવરાજ મહેતા ભવન, ગાંધીનગર.

૭) સમાજ સુરક્ષા નિયામક શ્રી
સમાજ સુરક્ષા કચેરી, ભોંય તળીયે, બ્લોક નં. ૧૬,
જીવરાજ મહેતા ભવન, ગાંધીનગર.

૮) મેનેજીંગ ડિરેક્ટરશ્રી
ઠાકોર અને કોળી વિકાસ નિગમ, ભોંય તળીયે,
બ્લોક નં. ૧૬, જીવરાજ મહેતા ભવન, ગાંધીનગર.

૯) અધિક વન સંરક્ષક શ્રી
વન વિભાગ, પહેલો માળ, બ્લોક નં. ૧૪
જીવરાજ મહેતા ભવન, ગાંધિનગર.

૧૦) ગુજરાત પાણી પૂરવઠા અને વ્યવસ્થા બોર્ડ
જલભવન, સેક્ટર-૧૦, ગાંધીનગર.

સુરેન્દ્રનગર

૧) સરકારી શ્રમઅધિકારી શ્રી
ગ્રામશ્રમઆયુક્તની કચેરી, સેવા સદન-૩,
બહુમાળી ભવન, મુખી રોડ, સુરેન્દ્રનગર,
ફોન:૦૨૭૫૨-૨૮૩૨૨૮

૨) મુખ્ય આરોગ્ય અધિકારી શ્રી
જીલ્લા આરોગ્ય અધિકારીની કચેરી
આરોગ્ય શાખા, જીલ્લા પંચાયત, સૂરેન્દ્રનગર.

૩) જીલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણાધિકારીશ્રી
જીલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણાધિકારીની કચેરી શિક્ષણ શાખા,
જીલ્લા પંચાયત, સુરેન્દ્રનગર.
ફોન. ૦૨૭૫૨-૨૮૨૯૭૩

૪) જનરલ મેનેજરશ્રી
જીલ્લા ઉદ્યોગ કેન્દ્ર કલેક્ટર કચેરીની પાછળ,
સુરેન્દ્રનગર ફોન:૦૨૭૫૨-૨૮૩૪૬૫

૫) જીલ્લા સમાજ સુરક્ષા અધિકારીશ્રી
જીલ્લા સમાજ સુરક્ષા અધિકારી શ્રી કચેરી,
બ્લોકનં. એ, રુમનંબર–૫,બહુમાળી ભવન,
મૂળી રોડ, સુરેન્દ્રનગર. ફોન. ૦૨૭૯૫-૨૮૫૫૫૨

૬) જીલ્લા સમાજ કલ્યાણ અધિકારીશ્રી (વિ.જા.)
સમાજ કલ્યાણ અધિકારીશ્રી ની કચેરી, એ–૨૦૪,
બહુમાળી ભવન, સુરેન્દ્રનગર.

૭) નાયબ વન સંરક્ષક કચેરી
કલેક્ટર કચેરી પાછળ, જીલ્લા ઉદ્યોગ કેન્દ્ર પાસે, સુરેન્દ્રનગર.
ફોન. ૦૨૭૫૨-૨૩૦૪૦૧

૮) અભ્યારણ અધિક્ષકશ્રી
અધિક કલેક્ટર કચેરી, ઘુડખર અભ્યારણ
સર્વેભુવન, ટી.વી. સ્ટેશન સામે, સુરેન્દ્રનગર.

૯) જીલ્લા કલેક્ટરશ્રી
કલેક્ટર કચેરી, સુરેન્દ્રનગર.

૧૦) જીલ્લા વિકાસ અધિકારી શ્રી
જીલ્લા પંચાયત કચેરી, સુરેન્દ્રનગર.

૧૧) કાર્યપાલક ઈજનેરશ્રી
જાહેર આરોગ્ય સુખાકારી પેટા વિભાગ
પી.ડબલ્યુ.ડી.કમ્પાઉન્ડ,કલેક્ટર ઓફિસ સામે,
સુરેન્દ્રનગર. ફોન. ૨૨૦૦૫૩

રાજકોટ

૧) સરકારી શ્રમઅધિકારીશ્રી
ગ્રામશ્રમઆયુક્તની કચેરી
રેડ કલબ, જામટાવર પાસે, રાજકોટ.
ફોન. ૦૨૮૧-૨૪૪૫૫૩૫

૨) મુખ્ય આરોગ્ય અધિકારી શ્રી
જીલ્લા આરોગ્ય અધિકારીની કચેરી,
આરોગ્ય શાખા, જીલ્લા પંચાયત, રાજકોટ.

૩) જીલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણાધિકારીશ્રી
જીલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણાધિકારીની કચેરી
શિક્ષણ શાખા, જીલ્લા પંચાયત, રાજકોટ.
ફોન. ૦૨૮૧-૨૪૪૪૪૩૭

૪) જનરલ મેનેજરશ્રી
જીલ્લા ઉદ્યોગ કેન્દ્ર
પહેલા માળ, બહુમાળી ભવન, રાજકોટ.
ફોન. ૦૨૮૧-૨૪૭૬૩૭૬

૫) જીલ્લા સમાજ સુરક્ષા અધિકારીશ્રી
જીલ્લા સમાજ સુરક્ષા, અધિકારીની કચેરી
બ્લોક નં. ૭, ત્રીજો માળ, બહુમાળી ભવન, રાજકોટ.
ફોન–૦૨૮૧-૨૪૪૮૫૯૦

૬) જીલ્લા સમાજ કલ્યાણ અધિકારીશ્રી
જીલ્લા સમાજ કલ્યાણ અધિકારીની કચેરી,
૬/૧ બહુમાળી ભવન, રાજકોટ,

૭) વન સંરક્ષક શ્રી
જીલ્લા વન સંરક્ષકશ્રીની કચેરી
૫/૩, બહુમાળી ભવન, રેસ કોર્સ રોડ, રાજકોટ.
ફોન. ૦૨૮૧-૨૪૫૭૩૧૦

૮) જીલ્લા કલેક્ટરશ્રી
કલેક્ટર કચેરી, રાજકોટ, ફોન. ૦૨૮૧-૨૪૭૩૯૦૦

૯) જીલ્લા વિકાસ અધિકારી શ્રી
જીલ્લા પંચાયત કચેરી, રાજકોટ,
ફોન. ૦૨૮૧-૨૪૭૭૦૦૮

૧૦) કાર્યપાલક ઈજનેરશ્રી
જીલ્લા પાણી પૂરવઠા અને ગટર વ્યવસ્થા બોર્ડ,
ઝોન–૩, ઝોનલ ઓફિસ,
ભારત ભુવન, ટાગોરમાર્ગ, રાજકોટ.
ફોન. ૦૨૮૧-૨૪૬૦૩૩૯

કચ્છ

૧) સરકારી શ્રમઅધિકારીશ્રી
ગ્રામશ્રમઆયુક્તની કચેરી
બ્લોક નં. ૨૧૫, પહેલો માળ, બહુમાળી ભવન,
ભુજ. ફોન. ૦૨૮૩૨-૨૨૦૪૨૯

૨) મુખ્ય આરોગ્ય અધિકારીશ્રી
જીલ્લા મુખ્ય આરોગ્ય અધિકારીશ્રીની કચેરી
આરોગ્ય શાખા, જીલ્લા પંચાયત, ભુજ.

૩) જીલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણાધિકારીશ્રી
જીલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણાધિકારીની કચેરી
શિક્ષણ શાખા, જીલ્લા પંચાયત, ભુજ.
ફોન. ૦૨૮૩૨-૨૨૧૧૦૩

૪) જનરલ મેનેજરશ્રી
જીલ્લા ઉદ્યોગ કેન્દ્ર જનરલ હોસ્પિટલની સામે,
ભુજ. ફોન. ૦૨૮૩૨-૨૫૦૫૦૧

૫) જીલ્લા સમાજ સુરક્ષા અધિકારીશ્રી
જીલ્લા સમાજ સુરક્ષા અધિકારીશ્રીની કચેરી,
નાગરીક સોસાયટી, ભુજ.
ફોન. ૦૨૮૩૨-૨૫૬૦૩૮

૬) જીલ્લા સમાજ કલ્યાણ અધિકારીશ્રી (વિ.જા.)
જીલ્લા સમાજ કલ્યાણ અધિકારીશ્રીની કચેરી,
રુમનં. ૧૦૯, બહુમાળી ભવન, ભોંયતળીયે, ભુજ-કચ્છ.

૭) નાયબ વન સંરક્ષકશ્રી
નાયબ વન સંરક્ષકશ્રી ની કચેરી
કચ્છ વિસ્તરણ જૂની રીમાન્ડ હોમ, બંગલા નં. ૩૯૧,
ભુજ.ફોન. ૦૨૮૩૨-૨૫૦૮૫૧

૮) જીલ્લા કલેક્ટરશ્રી
કલેક્ટર કચેરી, કચ્છ-ભૂજ.

૯) જીલ્લા વિકાસ અધિકારીશ્રી
જીલ્લા પંચાયત કચેરી, કચ્છ-ભૂજ.

૧૦) કાર્ય પાલક ઈજનેરી
ઝોનલ ઓફિસ, કચ્છ જીલ્લો, યોગેશ્વર પ્લોટ-૪, પ
ાહેલો માળ, જીમખાના પાસે,
ધનશ્યામનગર, ભુજ. ફોન. ૦૨૮૩૨-૨૨૧૪૮૯.

પાટણ

૧) સરકારી શ્રમઅધિકારી શ્રી
ગ્રામશ્રમઆયુક્તની કચેરી
જીલ્લા સેવા સદન, બ્લોક નં. ૨, બીજો માળ,
યુનિવર્સીટી સામે, પાટણ.

૨) મુખ્ય આરોગ્ય અધિકારીશ્રી
જીલ્લા આરોગ્ય અધિકારીશ્રીની કચેરી
ઈન્દ્રપ્રસ્થ સોસાયટી, તિરૂપતિ ટાઉનશીપ પાસે,
ચાણરમા રોડ, પાટણ.

૩) જિલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણાધિકારી શ્રી
જિલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણાધિકારીની કચેરી (શિક્ષણ શાખા),
પંચરત્ન કોમ્પલેક્ષ,
ગાંધીબાગ પાસે, જીલ્લા પંચાયત, પાટણ
ફોન: ૦૨૭૬૬-૨૩૪૨૩૯

૪) જનરલ મેનેજર શ્રી
જિલ્લા ઉદ્યોગ કેન્દ્ર, બીજો માળ, જીલ્લા સેવા સદન,
યુનિવર્સીટી સામે, પાટણ. ફોન: ૦૨૭૬૬-૨૨૪૧૭૩

૫) જિલ્લા સમાજ સુરક્ષા અધિકારી શ્રી
જીલ્લા સમાજ સુરક્ષા અધિકારીશ્રી ની કચેરી
ભગવાડા દરવાજા, પાટણ
ફોન. ૦૨૭૬૬-૨૨૨૬૫૨

૬) જિલ્લા સમાજ કલ્યાણ અધિકારીશ્રી (વિ.જા.)
જીલ્લા સમાજ ક્લ્યાણ અધિકારીની કચેરી
જીલ્લા મધ્યસ્થ કચેરી સંકુલ, બ્લોકનં. ૨,
પહેલો માળ, જીલ્લો પાટણ.

૭) મદદનીશ વન સંરક્ષકશ્રી
પેટા વિભાગ–પાટણ
રાજમહેલ રોડ, પાટણ
ફોન. ૦૨૭૬૬-૨૩૧૬૯૪

૮) જીલ્લા કલેકટરશ્રી
કલેકટર કચેરી, પાટણ.

૯) જીલ્લા વિકાસ અધિકારીશ્રી
જીલ્લા પંચાયત કચેરી, પાટણ.

૧૦) કાર્યપાલક ઈજનેરશ્રી
જીલ્લા પાણી પૂરવઠા અને ગટર વ્યવસ્થા બોર્ડ
જીલસેવા ભવન, રાધનપુર, પાટણ.

અગરિયા આગેવાનોની યાદી

કચ્છ વિસ્તાર

નામઃ કોળી રમેશભાઈ ભૂરાભાઈ
સરનામું : મુ. જંગી, તા.ભચાઉ,
જિ.કચ્છ
ફોન નંબર : ૯૯૭૮૩૧૮૭૪૬

નામઃ ફફલ કંકુબેન રતાભાઈ
સરનામું : બંધડી, તા. ભચાઉ,
જિ.કચ્છ
ફોન નંબર : ૯૯૦૯૮૮૨૦૩૫

નામઃ કોળી મનુભાઈ કાયાભાઈ
સરનામુંઃ મુ.આંબલીયારા, તા.ભચાઉ,
જિ.કચ્છ
ફોન નંબર : ૯૯૭૯૭૯૭૨૦૩

નામઃ ચાવડા કંકુબેન ભચુભાઈ
સરનામું : મુ. મોટી ચીરઈ, તા.ભચાઉ,
જિ.કચ્છ
ફોન નંબર : ૯૯૦૯૮૮૧૭૭૩

ખારાઘોડા રણ વિસ્તાર

નામઃ દેથળીયા માદેવભાઈ ગજુભાઈ
સરનામું : મુ. નવાગામ, તા. પાટડી,
જિ.સુરેન્દ્રનગર
ફોન નંબર : ૯૯૦૯૨૧૮૪૮૩

નામઃ સાવડીયા જેરામભાઈ દેવાભાઈ
સરનામું : મુ.નારણપુરા, તા. પાટડી,
જિ. સુરેન્દ્રનગર
ફોન નંબર : ૯૯૦૯૨૧૬૫૩૧

નામઃ કણસાગરા દિલાભાઈ ડાયાભાઈ
સરનામું : મુ. નવાગામ, તા. પાટડી,
જિ.સુરેન્દ્રનગર
ફોન નંબર : ૯૯૯૮૬૫૫૭૨૯

નામઃ પગી મંગુબેન અમુભાઈ
સરનામું : મુ. નવાગામ, તા.પાટડી,
જિ.સુરેન્દ્રનગર

નામઃ બામણીયા શાંતાભાઈ મગનભાઈ
સરનામું : મુ. નવાગામ(ખારાઘોડા), તા. પાટડી,
જિ. સુરેન્દ્રનગર
ફોન નંબર : ૯૯૨૫૬૭૬૦૨૧

નામઃ મહાલિયા ઠાકરશીભાઈ ધરમશીભાઈ
સરનામું : મુ. હિંમતપુરા, તા. પાટડી,
જિ. સુરેન્દ્રનગર
ફોન : ૯૯૭૯૪૪૩૩૫૪

ખારાઘોડા રણ વિસ્તાર

નામઃ દેગામા બચુભાઈ હરખાભાઈ
સરનામુ : મુ. દેગામ, તા. પાટડી,
જિ. સુરેન્દ્રનગર
ફોન નંબર : ૯૮૨૫૬૮૨૬૭૯

નામઃ સનોરા ગોરધનભાઈ તેજાભાઈ
સરનામું : મુ. નિમકનગર, તા. ધ્રાંગધ્રા,
જિ. સુરેન્દ્રનગર
ફોન નંબર : ૯૯૭૯૧૮૦૯૧૪

નામઃ કુરીયા કાંતિભાઈ ચતુરભાઈ
સરનામું : મુ. કુડા, ધ્રાંગધ્રા,
જિ. સુરેન્દ્રનગર
ફોન નંબર : ૯૯૨૫૪૬૨૬૯૦

નામઃ ઝિંઝુવાડિયા વાલજીભાઈ ઝીણાભાઈ
સરનામું : મુ. કુડા, તા. ધ્રાંગધ્રા,
જિ. સુરેન્દ્રનગર
ફોન નંબર : ૯૯૨૫૫૬૬૨૪૭

સાંતલપુર રણ વિસ્તાર

નામઃ ભટ્ટી સુલેમાનભાઈ આમદભાઈ
સરનામું : મુ. મેઘાસરીવાંઢ (ટગા), તા. રાપર,
જિ. કચ્છ
ફોન નંબર : ૯૯૧૩૩૭૫૯૨૧

નામઃ રાજા જુમ્માભાઈ નામોરીભાઈ
સરનામું : મુ. રાજુસરા, તા. સાંતલપુર,
જિ. પાટણ
ફોન નંબર : ૯૯૭૯૪૯૨૫૮૬

નામઃ રાજા લતીફભાઈ અબ્દુલભાઈ
સરનામું : મુ. રાજુસરા, તા. સાંતલપુરા,
જિ. પાટણ
ફોન નંબર : ૯૯૦૯૦૭૨૫૧૩

નામઃ રાજા જુસબભાઈ અલીમામદ
સરનામું : મુ. રાજુસરા, તા. સાંતલપુર,
જિ. પાટણ
ફોન નંબર : ૯૪૨૭૫૫૧૧૦૭

નામઃ કોળી નારૂભાઈ ઘુઘાભાઈ
સરનામું : મુ. ખીમાસરવાંઢ, તા. સાંતલપુર,
જિ. પાટણ
ફોન નંબર : ૯૯૧૩૦૬૪૬૦૭

નામઃ રાજા ઐયુબભાઈ જુમાભાઈ
સરનામું : મુ. રાજુસરા, તા. સાંતલપુર,
જિ. પાટણ
ફોન નંબર : ૯૪૨૭૫૩૫૫૦૪

માળીયા રણ વિસ્તાર

નામઃ કાજી સાદીકભાઈ નૂરમોહમ્મદભાઈ
સરનામું : મુ. નવા અંજયાસર, તા. માળીયા (મી.),
જિ. રાજકોટ
ફોન નંબર : ૯૩૨૮૨૪૦૪૬૧

નામઃ ઉડેચા કમુબેન ભૂપતભાઈ
સરનામું : મુ. વેણાસર, તા. માળીયા (મીં),
જિ. રાજકોટ
ફોન નંબર : ૯૯૦૯૧૯૫૨૨૯

નામઃ ડાંગર દેવાભાઈ જીવાભાઈ
સરનામું : મુ. હરિપર, તા. માળીયા (મી.),
જિ. રાજકોટ
ફોન નંબર : ૯૯૯૮૩૪૦૫૦૩

નામઃ ભીમાણી જેશાભાઈ મેરૂભાઈ
સરનામું : મુ. હરિપર, તા. માળીયા (મી.),
જિ. રાજકોટ
ફોન નંબર : (૦૨૮૨૯) ૨૯૯૧૦૪,
૯૯૯૮૯૪૧૫૪૦

નામઃ કાજી સાદીકભાઈ નૂરમોહમ્મદભાઈ
સરનામું : મુ. નવા અંજયાસર, તા. માળીયા (મી.),
જિ. રાજકોટ
ફોન નંબર : ૯૩૨૮૨૪૦૪૬૧

અગરિયાઓ માટેની કલ્યાણકારી યોજના

ક્રમ	યોજનાનું નામ	સંપર્ક સ્થળ
૧	બાલવાડી/આંગણવાડી તરીકે ઉપયોગી થઈ શકે તેવા શેલ્ટર બાંધવાની યોજના	જિલ્લા ઉદ્યોગ કેન્દ્ર
૨	શાળાના ઓરડા	જિલ્લા ઉદ્યોગ કેન્દ્ર
૩	મીઠા ઉદ્યોગના વિકાસ આડે આવતી સમસ્યાઓ અને તેની અન્ય ઉપયોગી યોજનાઓ	જિલ્લા ઉદ્યોગ કેન્દ્ર
૪	કુદરતી આફતના સમયે ચેતવણી આપવા માટેના અદ્યતન સાધનો ખરીદવા	જિલ્લા ઉદ્યોગ કેન્દ્ર
૫	સાધનોની કીટ	જિલ્લા ઉદ્યોગ કેન્દ્ર
૬	મીઠાનું ઉત્પાદન કરતા અગરિયા પરિવારના રહેઠાણ સ્થળે વીજળી જોડાણની સુવિધા	જિલ્લા ઉદ્યોગ કેન્દ્ર
૭	અગરિયા પરિવારોને આરામ કરવા માટેના શેડ (રેસ્ટ શેડ)	જિલ્લા ઉદ્યોગ કેન્દ્ર
૮	પીવાના પાણીની યોજના	જિલ્લા ઉદ્યોગ કેન્દ્ર
૯	અગરિયા પરિવારો માટે આરોગ્ય વિષયક ફરતું દવાખાનું	જિલ્લા ઉદ્યોગ કેન્દ્ર
૧૦	અગરિયા પરિવારો માટે નમક મજદૂર આવાસ યોજના	જિલ્લા ઉદ્યોગ કેન્દ્ર
૧૧	ફરતી રાશનવાન	જિલ્લા પૂરવઠા વિભાગ
૧૨	શ્રમિક સુરક્ષા અકસ્માત જૂથ વીમા યોજના	સરકારી શ્રમ અધિકારી (ગ્રામ)ની કચેરી
૧૩	જનશ્રી વીમા યોજના	સરકારી શ્રમ અધિકારી (ગ્રામ)ની કચેરી
૧૪	ગ્રામીણ શ્રમયોગીને ગંભીર અસાધ્ય રોગોમાં આર્થિક સહાય	સરકારી શ્રમ અધિકારી (ગ્રામ)ની કચેરી
૧૫	મીઠા શ્રમયોગીઓનાં કલ્યાણ માટે મીઠા શ્રમયોગી કલ્યાણ કેન્દ્રોની યોજના	સરકારી શ્રમ અધિકારી (ગ્રામ)ની કચેરી

* જે તે જિલ્લાની ઉદ્યોગ કેન્દ્રની તથા શ્રમ્ર અધિકારીના કચેરીના સરનામાંની યાદી પાના નં. ૩૮, ૩૯ પર આપેલ છે.

કાળી મજુરી ... ધોળું મીઠું ...
ગોખલે – ગાંધી, મીઠું અને દાંડી – હવે શું
અગરિયાઓના પ્રશ્નો

વપરાશમાં તો મીઠું સર્વ પરિચિત છે. પરંતુ મીઠાના ઉત્પાદનની આંટીઘૂંટી અને વ્યથાકથા આપણે ભૂલી ગયા છીએ. મીઠાને સ્પર્શતા કાયદાઓ આજે પણ ઉત્પાદન પ્રક્રિયાને વધુ જટિલ અને અગરિયાને માટે મુશ્કેલ બનાવે છે. ગુજરાતનો મીઠાના ઉત્પાદન સાથે વિશેષ સંબંધ છે, કેમકે વિશ્વના ચોથા મહત્ત્મમીઠું પકવનારા ભારત દેશનું ૭૦% મીઠું ગુજરાત પકવી આપે છે.

આ મીઠું છેવટે તો બાવડાના જોરે પાકે છે બાવડાની તાકાત લગાવી આજીવિકા રળતા આ અગરિયાઓ અને પરંપરાગત મીઠા ઉત્પાદનને બચાવવા હજી ઘણું કરવાની જરૂર છે.

અગરિયાઓની અપેક્ષાઓ

૧) ખેડે તેની જમીનની જેમ પકવે તેને પાટોની નીતિ બનાવવી.
૨) નાના પાયે પરંપરાગત મીઠું પકાવવાના વિસ્તારો અનામત -આરક્ષિત કરવા.
૩) નાના અગરિયાઓને ધિરાણ અને બજાર વ્યવસ્થા સાથે જોડવા ચોક્કસ નીતિ અને યોજનાઓ બનાવવી.
૪) માછીમારોને ડિઝલ સબસીડીની જેમ અગરિયાઓને ક્રુડ સબસીડી યોજના બનાવી તેનો લાભ આપવો.
૫) પાકવીમાની યોજના પરંપરાગત મીઠા ઉત્પાદનને લાગુ પાડવી
૬) નાના પરંપરાગત મીઠા ઉત્પાદકો (દસ એકર) માટે મીઠાના ટેકાના ભાવ જાહેર કરી કેન્દ્ર સરકારે નાના અગરિયાઓને રક્ષણ પૂરું પાડવું.
૭) અગરિયાલક્ષી, સંશોધનો હાથ ધરવાં.
૮) નાના સ્વરોજગાર પ્રાપ્ત અગરિયા ઉત્પાદકોને માટે જ આ પ્રવૃતિ અનામત રાખવી
૯) તેઓને માટે વેરો, સેસ નથી તે તેમજ ચાલુ રાખવું
૧૦) જમીનો માત્ર "પકવે તેની જમીન" ના ધોરણે નાના અગરિયા ઉત્પાદકોને જ આપવી

વધુમાં, ઉત્પાદન અને ઉત્પાદકનું બેવડું વીમા રક્ષણ, ટેકાના ભાવ અને જરૂર પડયે ખરીદીની વ્યવસ્થા, જમીન ધીરાણ વ્યવસ્થા, અગરિયાની તાતી જરૂરિયાત છે. આમ તો અગરિયાઓનું બાકીનું કલ્યાણ આપ મેળે થશે અને ગ્રાહકો મીઠું સસ્તું મેળવશે.